

נתן קומלר

"יפיותו של יפת באהלי שם"¹

היחס בין הקודש לחול וישראל לעמים²

ראשי פרקים:

א. פתיחה

ב. להבדיל או לחבר?

חלק א: היחס בין הקודש לחול

ג. פרישה מן החומר או הינתקות מהרוח?

ד. דרך החיים שביהדות - קידוש החומר

ה. החיבור שבהבדלה

ו. התנגשות תרבות יוון עם היהדות

ז. סיכום ראשון

חלק ב: היחס בין ישראל לעמים

ח. עם לבדד ישכון ואוניברסליזם

ט. חכמה מתוקנת בגויים - תאמין

י. תנאי א: תוכן וסגנון - חכמה ולשון יוונית

יא. תנאי ב: אהלי שם ולא היכלי שם

יב. היפרדות לצורך התחברות

יג. ישראל באומות כ-לב באיברים

יד. סיכום שני

חלק ג: ביאור ההתנגשות בין תרבות יוון לבין היהדות

טו. סוד ברכת ההבדלה

¹ מגילה ט, ב.

² מאמר זה מבוסס ע"פ שיעורים ששמעתי מפי מו"ר הרב מרדכי גרינברג שליט"א ראש ישיבת כרם ביבנה.

ז.ט. סיכום שלישי

ז.י. סיום: מסקנות ולקחים

א. פתיחה

בשחר האנושות החדשה, לאחר המבול הגדול, על הר אררט; ההר הגבוה ביותר בעולם הידוע, אשר ראשו עטוף עננים - עמד נח; אבי האנושות החדשה. הלה, זקן ויגע, ראה הוא כה הרבה בחייו, אך לא ראה די! עדיין עליו להשקיף קדימה במבט מרומם על עתיד בני אנוש. אחוז שרעפים, אפוף מחשבות-צעד נח על פסגת ההר אנה ואנה - ללא מנוחה...הרי את עתיד שלושת בניו הוא חזה, לא רק בניו הם לו-אלא שלושה אומות אשר דרכיהם ייפרדו. יפוצו הם בכל קצות תבל, אך דרכיהם לא רק ייפרדו מההיבט הגיאוגרפי, אלא--בכל תפיסת עולמם.

בדרך עקלקלה מלאה חתחתים מתפתלת ההיסטוריה האנושית; ציביליזציות שלמות יפרחו פריחה תרבותית אדירה, אך גלגלי הזמן יעשו את שלהם והמה יישכחו ויוכחדו כליל. עמים אחדים יעלו לזמן מה על במת ההיסטוריה וירעשו בקול רעש גדול, אך במהרה יצטרפו לרבים אחרים אשר ירדו מטה לתהום השכחה בקול דממה דקה...דתות ותרבויות עוד יילחמו אחד בשני ובעלי אידיאולוגיה תרבותית-דתית שונה משלהם.

את כל אלה ראה נח, אך עדיין לא נח נפשו - הרי לא מצא הוא את אשר חיפש...אך לפתע, בכל מערבולת ההיסטוריה - מבטו של נח נעצר -- הוא ראה את אשר קיווה! שני בניו שם ויפת אשר מהווים אנטיתזה אחד לדרך חיי השני, מכיוון שהמה בעלי אידיאולוגיה תרבותית שונה כרחוק מזרח ממערב...עוד יתחברו בעתיד הרחוק. באחרית הימים תהיה חיבור כל-שהוא בין שתי דרכי החיים הסותרות זו את זו במהותם; תרבות יוון-יפת, עם תורת ישראל-שם. חיבור זה יהיה דואלי: גם מצד יוון - "יִפְתָּ אֱלֹקִים לְיִפֶּת וַיִּשְׁכֶּן בְּאֶהְלֵי שֵׁם..." (בראשית ט, כז) וכן מצד ישראל - "וַיְעַלּוּ מוֹשְׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לְשֹׁפֵט אֶת הָרַע עֲשׂוֹ וְהִיָּתָה לְה' הַמְּלֹכָה" (עובדיה א, כא)³.

את אשר חיפש- נח מצא. עתה יכול נח אשר תקוותו עוד תתגשם- לנוח בשלום על משכבו...הרי על אף כל המלחמות והמאבקים של תרבות יוון בתורת ישראל-לבסוף המה יתחברו ורב יעבוד צעיר...

³ "א"ר אבהו חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו שהלך יעקב אבינו אצל עשו להר שער מימיו, אפשר יעקב אמתו היה ומרמה בו, אלא אימתי הי' הוא בא אצלו לעתיד לבא, הה"ד (עובדיה א) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו" (בראשית רבה עח, יד).

"וְהָיָה בְּאַחֲרֵי הַיָּמִים נִכּוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנִשְׂא מִגְבְּעוֹת וְנִהְרֹוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹזִים: וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה' אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִרְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכֶה בְּאַרְחֻתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַם" (ישעיה ב, ב-ד)⁴.

נח צפה מתחילת ההיסטוריה ועד סופה וייעד במילות "נבואה" את עתיד בניו⁵; יפת ושם, ואמר:

"יַפֶּת אֱלֹהִים לְיַפֶּת וְיִשְׁכֵּן בְּאֵהֱלֵי שָׁם... (בראשית ט, כז).
 אם כי "נבואה" זו טומנת בקרבה את **החיבור** בין שם-הוא עבר, העם העברי, עם ישראל--הקורא בשם ה' בין אומות העולם, עם יפת הוא יוון- אבי תרבות העידון האסתטי. אך עדיין עלינו לתמוה: **איך תהא חיבור בין תרבות יוון עם תורת ישראל?** הרי המה שתי דרכי חיים הסותרות זו את זו במהותם!?

ב. להבדיל או לחבר?

בכל מוצאי שבת, לאחר שצועדים אנו בחזרה מתפילת ערבית; אנו אומרים בביתנו את ברכת ההבדלה: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה..."
 ההבדלה הברורה כשמש בין אור לחושך, היא היא כהבדלה בין הקודש לבין החול, וכעין זאת אף ההבדלה בין ישראל לעמים -- האם עלינו לחצוץ במחיצת ברזל בין הקודש לחול ובינינו לבין אומות העולם?

או שמא, יש איזה שהוא חיבור בין הקודש לחול ובין צאצאי שם לבני יפת, כמוזכרת בנבואת נח?

איך מבדילים ומחברים בפרופורציה? הייתכן אפשרות כעין זו?

במאמר זה ננסה לברר אי"ה לאור הסתכלותו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל; איך **דווקא מתוך הסתירה** בין הקודש לחול ייבנה הבניין הרצוי והאידיאלי...

⁴ ע"פ פירוש רש"י הירש לבראשית ט, כז-כט.

⁵ אמנם נח מייעד במילות נבואה גם את חם "ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו" וכן את שם "ויאמר ברוך ה' אלקי שם ויהי כנען עבד למו". אך בייעוד האחרון המתייחס לקשר שבין יפת (תרבות יוון) לשם (ישראל)- עיננו נשואות.

חלק א: היחס בין הקודש לחול

ג. פרישה מן החומר או הינתקות מהרוח?

הקונצפציה המקובלת בעולם הוא שהקודש והחול, המה ניגודים הסותרים זה את זה ולפיכך יש להפרידם ולהבדילם:

1. הנצרות אומרת: "תנו לקיסר את אשר לקיסר, ותנו לאלוקים את אשר לאלוקים"⁶ – לפי שיטתם אי אפשר לחבר בין קודש לחול, יש להפריד בין דת ומדינה. ולכן יש "לפרוש מן החומר" אידיאל הנצרות הוא נזירות מכל תענוגי החיים- נזיריהם פורשים למנזרים ואינם נושאים נשים או שותים יין⁷.
2. תרבות יוון העמידה לנס, את עליצות החיים וההנאות הגופניות בלבד ולפי שיטתם אי אפשר לחבר בין קודש לחול, כתוצאה מאידיאולוגיה זו; ניתקו את עצמם מהקודש והרוחניות כליל⁸. העם היווני עמד בפסגת התרבות של כל עמי יפת. היוונים הורו לכל יתר העמים את טיפוח היופי החושני-גשמי, וגרסו כי כל מה שהוא

⁶ עיין שיחת הרצי"ה אורות עמ' סו פסקה ו. מרן הראי"ה קוק זצ"ל כותב (אורות הקודש ב עמ' תפח – "שאיפות היאוש וההצלה"): (הנצרות) "השאיפה השלישית (הנצרות) היא יאוש למחצה, כלומר, להתיאש מהרשעה בעצמה, מהרע ושליטתו בעצמו, למסור בידו את החומר ואת העולם החברותי, הנגרר הרבה אחרי מראה עיניים, ולהציל מתוך יאוש זה את הפנימיות של החיים, שזהו צד הטוב שלהם". מרן הרב זצ"ל ממשיך וכותב (אורות הקודש ג קפ – "תיקון העולם והחיים הנצחיים"): "כל מחשבה שהיא מפקרת את תיקון העולם וסדרי המדינות ופורחת באוויר רוחני לבדה, ומתפארת בתיקון נשמות והצלחתן, הרי היא מיוסדת בשקר שאין לו רגלים".

⁷ המינוח (הנצרות) "מדמה בחלשתה הפנימית כי הגוף וכוחותיו והעולם החמרי והופעתיו, בחירת האדם ורצונו בכל ערכיו הנם דברים מפרדים..." (עיי"ש אורות, אורות ישראל ותחיתו ט, כו).

⁸ מתוך "מועדי הראי"ה" מאת הרב משה צבי נריה זצ"ל ע"פ עולת ראייה ח"א, עמ' תל"ב-תל"ז. וכן מרן הראי"ה זצ"ל כותב במקום אחר (אורות הקודש ג קפ): "וכל מחשבה שדבר אין לה עם הרוממות הנצחיות, ומתעסקת רק עם סדרי החיים החמריים ותיקוניהם, אפילו אם יהיו בה תוכנים מוסריים וארחות צדק ומישרים (עי' מלבי"ם עה"פ "אין יראת אלוקים במקום הזה" – הערת כותב המאמר), סופה להתעכר, מפני קטנותה, ומפני הזוהמא והסרחון שהחיים החמריים לקויים בהם בטבעם, כשהם מנותקים מיסוד חיים נצחיים ותשוקתם. ביחוד תוכר חולשה של מחשבה קיבוצית כזאת, במה שתשים את מרכזה רק בצעירים, שהחיים החומריים משחקים לפניהם בכל מהלותיהם ושגיוניהם, וזקנים לא יוכלו לקחת בה חלק אמיץ כי אם ברצון עשוי ובלב מיואש. וכך היא המדה היונית להביט על הזקנים במבט בוז כדברי אריסטו, בריטוריקה ומה לקויה היא מחשבה ציבורית, שאינה יכולה להתפשט יפה על כל חלקיה. ונאמר, "כי מלך ה' בהר ציון ובירושלים, ונגד זקניו כבוד".

יפה הוא גם טוב, בהדגשה רק על אמנות חושנית ובסיפוק יצרים. וזהו כמובן האנטיתזה של הקדושה והטהרה?⁹

ולא היא! "חייבים אנו לעקור את הטעות המצויה בשתי הקצוות"¹⁰. מחויבים אנו לברר ולהודיע את המציאות של שני הצדדים הללו **ביחד** בחינו, את אי האפשרות להכחיד או גם לעזוב את אחד מהם. הקודש והחול **יחדיו** שני יסודות של חיים הם לנו, שניהם דורשים מאתנו פתוח והערכה נכונה, טפול והשגחה, והמזיגה היפה של **שניהם** בייפויים, תעלה את כל העולם לערך העליון של הדרת עוז קודש קודשים. אם יאמר החול להינתק מן הקודש ולהפקירו, שולח החול בעצמו בזה יד בנפשו, ואם יאמר הקודש לעזוב את החול, הרי הוא מדלדל בזה את כל ערך החיים וכל ערך המפעל וההשפעה שלו, לטובתו ולטובת העולם¹¹. הקודש והחול **אחים** המה, יד ביד מחויבים הם ללכת כל אחד במסילתו, על דרך החיים, וביותר על דרך התחייה הלאומית אשר לנו להחיותה באמת" (מאמרי הראי"ה ב'; נאדר בקודש; הקודש והחול אות א').

ד. דרך החיים שביהדות - קידוש החומר

היהדות היא דרך החיים **היחידה** אשר יכולה היא בהשקפת עולמה לחבר בין קודש לחול מלכתחילה¹². סיסמת היהדות היא: "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דַּעְהוּ וְהוּא יִישֶׁר אֶרְחֹתֶיךָ" (משלי

⁹ ע"פ ספר "במעגלי השנה" מאת הרש"ר הירש; עמ' ר"מ.

¹⁰ מחז, פרישה מן החומר כדוגמת הנצרות. ומאידך היתקנות מקדושה כדוגמת חכמת יוון.

¹¹ "שמא יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהם דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם, אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון, עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן כגון כהני העובדי כוכבים, גם זה דרך רעה היא ואסור לילך בה, המהלך בדרך זו נקרא חוטא, שהרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, אמרו חכמים ומה אם נזיר שלא פירש אלא מן היין צריך כפרה המונע עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה, לפיכך צוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו התורה בלבד, ולא יהא אוסר עצמו בנדירים ובשבועות על דברים המותרים, כך אמרו חכמים לא דייך מה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים, ובכלל הזה אלו שמתענין תמיד אינן בדרך טובה, ואסרו חכמים שיהא אדם מסגף עצמו בתענית, ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן צוה שלמה ואמר אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם" (רמב"ם הלכות דעות פ"ג, ה"א; עיי' שמונה פרקים פרק ד').

¹² וכך כותב מרן הראי"ה זצ"ל (אורות הקודש ב תפח): "השאיפה הרביעית (היהדות) היא העומדת **להציל את הכל** מבלי להשאיר גם צרור, לחשוב מחשבות לבל ידח ממנו נדח, להציל את הגוף כמו הנשמה, את חיצוניות ההויה כמו פנימיותה, את הרע בעצמו כמו את הטוב, ולא עוד אלא להפך את הרע לטוב גמור, ולהעלות את העולם ומלואו בכל צדדיו ותכסיסיו, את העולם היחידי בכל ערכיו החומריים, ואת העולם החברותי בכל סדריו, **להעמיד את הכל על בסיס הטוב. זאת היא שאיפת ישראל**, המבוטאה במעמקי תורה, ביסוד האמונה, בהליכות החיים, בכל מלחמותיו, המעשיים והרוחניים, בכל תקותיו... והאלילים כליל יחלף, ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים ה' מלך...".

ג, ו) ולפיכך "דרש בר קפרא: איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה – "בְּכָל דְרָכֶיךָ דָּעָהוּ וְגוֹ" (ברכות סג, א).

וכך הדריכנו הרמב"ם (הלכות דעות פ"ג, ה"ב-ג) "צריך האדם שיכוון לבו וכל מעשיו כולם לידע את השם ברוך הוא בלבד, ויהיה שבתו וקומו ודבורו הכל לעומת זה הדבר... ישים על לבו שיהא גופו שלם וחזק כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה', שאי אפשר שיבין וישתכלל בחכמות והוא רעב וחולה או אחד מאיבריו כואב, וישים על לבו שיהיה לו בן אולי יהיה חכם וגדול בישראל, נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד, אפילו בשעה שנושא ונותן ואפילו בשעה שבועל, מפני שמחשבתו בכל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את ה', ואפילו בשעה שהוא ישן אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו כדי שלא יחלה ולא יוכל לעבוד את ה' והוא חולה, נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא, ועל ענין זה צוו חכמים ואמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים, והוא שאמר שלמה בחכמתו "בְּכָל דְרָכֶיךָ דָּעָהוּ וְהוּא יִישֶׁר אֶרְחֻתֶיךָ" (משלי ג, 13).

הרי אין דבר בעולמו של הקב"ה שאין לתורה מה לומר עליו בין לחיוב ובין לשלילה¹⁴. דרך ארץ היא החומר של החיים והתורה היא הצורה¹⁵. התורה שולטת ומבוצעת בכל תחום של החיים, והיא מעצבת כל חיי הפרט והכלל, והופכת אותם למקדש ה' שמשמשת כהתגלמותו והתגשמותו של רצון האלוקים¹⁶. משום כך משימתו של עם ישראל היא לתקן עולם במלכות שדי- לא רק בשמיים ממעל אלא בעיקר בארץ מתחת, הואיל וכל ייעודי התורה מתייחסים לעולם הזה- עיקר שכינה בתחתונים (בראשית רבה יט, יג). ומשום כך תפקידו של האדם בעולמו הוא לשעבד את הגשמיות לעבודתו יתברך, ועל ידי זה, לקדשו, להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש¹⁷, כפי שמסביר מרן הראי"ה קוק זצ"ל: על עם ישראל נאמר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים"- מלכות העוסקת בהנהגה מדינית, וכהונה העוסקת בהנהגה רוחנית, מאוחדות ומלוכדות¹⁸- להבדיל מחכמת יוון המנותקת מהקודש, ומהנצרות הפורשת מהחומר ולפיכך מפרידה בין דת למדינה. על ישראל נאמר גוי קדוש- לא רק בודדים מגיעים לדרגת קדושה, אלא הגוי כולו, העוסק בכל מלאכת עבודה, אף הוא קדוש יאמר לו¹⁹.

¹³ עיין שו"ע או"ח סי' רלא; של"ה חלק ג תורה שבכתב "ואתחנן" עמ' קעה.
¹⁴ כמאמר בן בג בג "הפוך בה והפוך בה דכולה בה" (אבות ה, כב).

¹⁵ רבי יחיאל יעקב וינברג בתוך: רש"ר הירש, משנתו, עמ' 192.

¹⁶ רש"ר הירש, אוסף כתבים, ח"ד, עמ' 371; רש"ר הירש, חומש, שמות כט, לו.

¹⁷ רש"ר הירש, אוסף כתבים, ח"ד עמ' 380; ח"א, עמ' 193; ראה גם רש"ר הירש, תהילים, סה, ה; צב, יג; וכן רש"ר הירש, חומש, בראשית, ט, כז.

¹⁸ מתוך "מועדי הראי"ה" מאת הרב משה צבי נריה זצ"ל (עמ' קס-קסא) ע"פ מאמרי הראיה ב' עמ' 479-475.

¹⁹ ראה רש"ר הירש בראשית כה, כז.

מכיוון שהאחדות האמיתית היא "חיי עולם נטע בתוכנו" כל המשך התגלות השראת השכינה בישראל ותורת ה' אמת- **מקיפה את הכל**. הכל הוא רשות הקב"ה- זה בניגוד גמור לנצרות המדברת על פירוד מזעזע. לנוצרים יש נוסח: "אלוקים וקיסר"- הקיסרות לקיסר- סידור החשבונות הארציים שייכים לקיסר. אך השמיים- העניינים הרוחניים שייכים לרבנו של עולם. אולם האחדות האמיתית כוללת את שלטון החיים, טהרת החיים, שלימות החיים שביהדות הכוללת את כל החיים כולם²⁰.

אם נרצה להציג את האנטיתזיה של השקפת הנצרות "תנו לאלהים את אשר לאלהים ולקיסר אשר לקיסר", "נוכל להצביע על פסוק בספר מלכים, כאשר מלכת שבא באה לבקר את המלך שלמה, נאמר שם (מלכים א': י, ד-ה): "וַתָּרָא מִלֶּפֶת שָׁבָא אֶת כָּל חֻקֵּי שְׁלֹמֹה וְהִבִּיתָ אֶשֶׁר בָּנָה וּמֵאֲכָל שֶׁלְחָנוֹ וְכוּ' וְעָלְתָו אֶשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית ה' וְלֹא הָיָה בָּהּ עוֹד רוּחַ". המלבי"ם ציין שם לדברים מקבילים בספר דברי הימים ב (פרק ט) ושם נאמר: "וְעָלְתָו אֶשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית ה'". והיינו, גשר המחבר את בית המלך עם בית המקדש²¹, וזה דבר שלא ראתה מעולם. משמעותו של חיבור זה, שהענין הדתי אינו רק ענין ליחידים, אלא שכל ענייני המדינה – שלטון, חברה, כלכלה, צבא ופוליטיקה – הכל צריך לבטא אידיאל אלוקי. לא מוסכמות חברתיות אנושיות מנחים את המדינה היהודית, אלא אידיאה אלוקית, ואין תחום בחיי הפרט והמדינה שלא יבטא ענין זה, וזה תפקידו של עם ישראל בעולם, להראות שהדבר אפשרי, ועל כן זקוקים אנו למדינה יהודית²²; "מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחוקק בהויתה תוכן האידיאלי היותר עליון...מדינה זו היא מדינתנו מדינת ישראל, יסוד כסא ה' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ה' אחד ושמו אחד" (אורות, אורות ישראל ו, ז עמ' קס)²³.

²⁰ ע"פ שיחות הרב צבי יהודה, אורות, עמ' 10 פסקה 1. "וזאת התורה השלימה, המשלמת אותנו, כמו שהעיד עליה יודעה: "תורת ה' תמימה... מחכימת פתי" - לא זכרה דבר מזה (פרישה מן החיים). ואמנם כוונה שיהיה האדם טבעי, הולך בדרך האמצעית: יאכל מה שמותר לו לאכול בשיווי, וישתה מה שמותר לו לשתות בשיווי, ויבעל מי שמותר לו לבעול בשיווי, ויישב המדינות בצדק וביושר, לא שישכון במערות ובהרים, ולא שילבש השער והצמר, ולא שיטריח הגוף ויענהו. והזהיר מזה במה שבא אלינו בקבלה. אמר בנזיר: (במדבר ו, יא) "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש", ואמרו: "וכי על אי זה נפש חטא זה? על שמנע עצמו מן היין. והלא דברים קל וחומר, אם מי שציער עצמו מן היין צריך כפרה, המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה" (רמב"ם שמונה פרקים פרק ד).

²¹ יש לציין ששלמה המלך **עלה** לבית המקדש, למען דעת שהמלכות כפופה לצו ה', ומעלת בית המקדש למעלה מן המלכות.

²² מצוטט מספר "כרם לשלמה" עמ' 328-329 מאת מו"ר הרב מרדכי גרינברג שליט"א ראש ישיבת כרם ביבנה.

²³ המקורות מספר אורות מובאים בספר "כרם לשלמה" שם.

שאלה: מהו ה"אידיאה האלוקית", ואיך התגשמותו במציאות תלוי בעם ישראל?

תשובה: תפקיד ישראל בבריאה הוא לתקן עולם במלכות ש-די. "בראשית מטעו של העם הזה, אשר ידע לקרא בשם הרעיון האלהי הברור והטהור בעת השלטון הכביר של האליליות טומאתה-פראותה, נתגלתה השאיפה להקים צבור אנושי גדול אשר "ישמור את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח, יט). זוהי השאיפה, שבאה מכח ההכרה הברורה והעזה והתביעה המוסרית הכוללת והרמה, להוציא את האנושיות מתחת סבל נורא של צרות רוחניות וחמריות ולהביאנה לחיי חפש מלאי הוד ועדן, באור האידיאה האלהית, ולהצליח בזה את כל האדם כלו. למילואה של שאיפה זו צריך שצבור זה יהיה בעל מדינה פוליטית וסוציאליסטית וכסא ממלכה לאומות ברום התרבות האנושית, "עם חכם ונבון וגוי גדול" (דברים ד, ו), והאידיאה האלהית המחלטת מושת שמה ומחיה את העם ואת הארץ במאור חייה. למען דעת שלא רק חכמים מצויינים, חסידים, נזירים ואנשי קדש חיים באור האידיאה האלוקית, כי אם עמים שלמים מתקנים ומשכללים בכל תקוני התרבות והישוב המדיני; עמים שלמים, הכוללים בתוכם את כל השדרות האנושיות השונות, מן רום האינטליגנציה האמנותית, הפרושית, המשכלת והקדושה, עד המערכות הרחבות, הסוציאליסטיות, הפוליטיות והאקונומיות, ועד הפרולטריון לכל פלגותיו, אפילו היותר נמוך ומגשם" (אורות, למהלך האידאות בישראל ב עמ' קד).

ולכן "כאשר נקבצו בני יעקב לשמוע את ברכת אביהם והלה ראה בהם את שבטי ישראל שלעתיד, לא ראה רק כהנים ומורי הוראה; הנה עמד שם שבט הלויה ושבט המלוכה, שבט הסוחרים, שבט האיכרים ושבט הלוחמים; עמד שם לנגד עיניו העם כולו, על כל סגולותיו הרבגוניות, ועל כל דרכי התפתחותו; את כול הוא ברך, "איש אשר כברכתו ברך אותם" (בראשית מט, כח), איש איש וסגולותיו המיוחדות לו. כי ברית ה' כרותה עם אברהם, חפצה באומה בריאה, שלמה ורעננה; מטרנה לבנות חיי עם שלמים על כל צורותיהם הרבגוניות, על מנת לכוון אותם אל התפקיד הגדול האחד; לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. הכח והאומץ, לא פחות מהמחשבה והרגש, ימצאו שם את גיבוריהם העובדים לה', ובמקצועות שונים יקיימו כולם את התפקיד הגדול של הכלל" (רש"י הירש בראשית כה, כז).

תוכן זה של רוח ישראל באה לידי ביטוי בדוגמאות רבות, ביריעה זו נציין מקצתן:

א. ארץ ישראל - כאשר יצחק ביקש לצאת לחו"ל מפאת הרעב בא"י, נגלה אליו הקב"ה וציוהו: "אל תרד מצרִימָה שָׁכַן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֶמַר אֲלֶיךָ" (בראשית כו, ב), ודורש המדרש (בראשית רבה סד, ג): "שכן בארץ, עשה שכונה בארץ ישראל הוי נוטע הוי

זורע, ד"א שְׁכֹן בְּאֶרֶץ שָׁכַן אֶת הַשְּׂכִינָה בְּאֶרֶץ... שְׁתֵּי הַמְשִׁימוֹת הַלְלוּ אֵינֶן נִפְרָדוֹת זֶה מִזֶּה אֲלֵא אֲדִרְבָּה, הַדֶּרֶךְ לְהַשְׁכֵּנָה הַשְּׂכִינָה בְּאֶרֶץ הִיא בְּאֲמֻצְעוֹת עֲשִׂיית שְׂכֹנָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. "הַקְּדָשָׁה שֶׁבְּטֶבַע הִיא קְדָשָׁת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" (אֲוֵרוֹת, אֲוֵרוֹת הַתַּחִּיָּה כח). לְפִיכֶךְ רַק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עֲבוּדוֹת הַקֶּרֶקַע וְשָׂאֵר אֲוִמְנוּיוֹת; תְּעִשְׂיָהּ, טֶכְנֹלוֹגְיָהּ, רְפוּאָה, הַנְּדָסָה וְכוּ' בְּגֵדֵר מִצְוֹה וְאֵלּוֹ דְּבָרֵי הַחַתּוּמִּים סוֹפֵר (בְּחִידוּשָׁיו לְמֹסִי סוֹכָה כֵּט, ב ד"ה "דוּמָה לְכוּשִׁי"): "נִלְעִיד רַבִּי יִשְׁמַעֲאֵל נְמִי לֹא אָמַר מִקְרָא וְאִסְפַּת דִּגְנָךְ אֲלֵא בְּאִי וְרוֹב יִשְׂרָאֵל שְׂרוּיִן שֶׁהַעֲבוּדָה בְּקֶרֶקַע גּוֹפָה מִצְוֵה מְשׁוּם יִישׁוּב אִי וְלֹהוּצִיא פִירוֹתֵי הַקְּדוּשִׁי וְעַל זֶה צִיּוּתָה הַתּוֹרָה וְאִסְפַּת דִּגְנָךְ וְבוֹעֵז זֹרָה גּוֹרֵן הַשְּׁעוּרִי הַלֵּילָה מְשׁוּם מִצְוֵה וְכֹאֵלּוֹ תֹאמַר לֹא אֲנִיחַ תְּפִילִין מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי עוֹסֵק בְּתוֹרָה הִנֵּן לֹא יֹאמַר לֹא אֲאִסּוֹף דִּגְנִי מִפְּנֵי עֵסֵק הַתּוֹרָה וְאִפְשָׁר אִפְּיִלוֹ שֶׁאֲרִי אֲוִמְנִי שִׁישׁ בְּהֵם יִשׁוּב הָעוֹלָם הַכֹּל בְּכֹל מִצְוֵה אֲבָל כְּשֶׁאֲנִי מִפּוֹזְרִי בְּעוֹ"ה בֵּין אֲוִ"ה וְכֹל שֶׁמֵּרְבֵּה הָעוֹלָם יִישׁוּב מוֹסִיף עֲבוּדָת ה' חוֹרְבֵן מוֹדָה רַ"י לְרַשְׁבֵּי וְעִ"ז אֲנִי סוֹמְכִי עַל ר' נְהוֹרָאִי בְּמַתְנֵי סוֹף קִידוּשִׁין מְנִיחַ אֲנִי כֹל אֲוִמְנוּיוֹת שֶׁבְּעוֹלָם וְאֲנִי מְלַמֵּד בְּנֵי אֲלֵא תּוֹרָה הֵינִי בְּחִ"ל וְכִנ"ל..."

ב. הַמְּנוּרָה הַטְּהוּרָה - מִצַּד אֶחָד הוֹעֵלוּ נְרוֹתֶיהָ בְּדֶרֶךְ טִבְעִית, בְּשֶׁמֶן זֵית וּבְהַדְלָקָה מְעַשֶׂה יָדֵי אָדָם, וּמִצַּד שְׁנֵי דִלְקָה בַּה "הַנֵּר הַמְּעֵרְבִי" שֶׁהִיא כּוֹלֵו גִּילּוּי שֶׁל נֶס²⁴ (עֵי שֶׁבֶת כֵּב, ב) - **הַכַּח הַטְּבַעִי וְהַכּוֹחַ הַנִּיּוֹסִי הַשְּׁתֵּלְבּוֹ יַחַד**, "עֲדוֹת שֶׁהַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל", שֶׁשְּׂכִינַת מְעַלָּה שְׂרוּיָה עַל דְּרֵי מִטָּה²⁵.

ג. הַמְּצָה - מֵהוּ הַהֶפֶךְ מִחֻמָּץ? - הַקּוֹנְצִפְצִיָּה הַמְּקוּבֵּלֶת; מִצָּה. **וְלֹא הִיא!** הַהֶפֶךְ מִחֻמָּץ הוּא קֶמַח לַחֹד וּמִים לַחֹד. הַמְּצָה הִיא מִצַּב בִּינִיִּים בֵּין חֻמָּץ לַקֶּמַח וּמִים. וְלִכֵּן הַמְּצָה הִיא הַמוּצָר הַקְּרוּב בְּיוֹתֵר לַחֻמָּץ שִׁישׁ - כֹּל שְׁנִיָּה לְאַחַר שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה דְקוֹת - הַמְּצָה מִחֻמִּיצָה יוֹתֵר וְיוֹתֵר. לִכֵּן אִם הַתּוֹרָה **לֹא** הֵייתָה מִתִּירָה לָנוּ לֵאכּוֹל מִצָּה בְּפֶסַח; הַמְּצָה הֵייתָה הַדְּבַר הָרֵאשׁוֹן שֶׁהֵינּוּ אוֹסְרִים עַל עֲצֻמּוֹ, הִרִי הִיא **כְּמַעֵט** חֻמָּץ! אוֹלַם הַתּוֹרָה מִפְּתִיעָה אוֹתָנוּ וְלֹא רַק מִתִּירָה לָנוּ לֵאכּוֹל מִצָּה בְּפֶסַח **אֲלֵא מַחִיִּיבַת אוֹתָנוּ לֵאכּוֹל!** צִיּוּי זֶה קֶשֶׁה מְנִיחַ וּבִיָּה; הִרִי לְאַחַר שֶׁהַתּוֹרָה יוֹצֵאת מִגְּדָרָה לְהַרְחִיקָנוּ כֹּל כֵּךְ מִהַחֻמָּץ, עַד שֶׁאִסְרָה אוֹתוֹ עֲלֵינוּ בְּבֵל יִרְאָה וּבְבֵל יִמְצָא - הִיא **מַחִיִּיבַת** אוֹתָנוּ לֵאכּוֹל אֶת הַדְּבַר קְרוּב בְּיוֹתֵר לַחֻמָּץ! :

בְּמִצּוֹת אֲכִילַת מִצָּה וְאִיסוּר אֲכִילַת חֻמָּץ מִתְּמַצִּית הִיָּהוּדוֹת כּוֹלָה :

כִּיצַד עַל הָאָדָם לְהַתְּמוּדָד עִם יִצְרוֹ?

²⁴ מֵה הִיָּה הַנֶּס? בְּגִמְרָא בְּשֶׁבֶת כֵּב, ב מְבוּאֵר כִּי אוֹר הַמְּנוּרָה דִּלְקָה זְמַן רַב יוֹתֵר מִכְּמוֹת הַשְּׁמֶן בְּתוֹכוֹ.

²⁵ מִתּוֹךְ "מוֹעֲדֵי הָרֵאִי" מֵאֵת הַרְבֵּ מִשֶּׁה צְבִי נְרִיָּה זְצִ"ל (עֵמֶי קֶס-קֶסָא) ע"פ מֵאֵמְרֵי הָרֵאִי ב' עֵמֶי - 479 . 475

כפי שהסברנו לעיל; הנצרות פורשת מהיצר ולפיכך נזירה מתבודדים במנזרים ומנועים מלשאת נשים ושתיית יין- אידיאולוגית הנצרות היא הריגת היצר. אך לא כן גישת היהדות- איזהו גיבור? **ההורג** את יצרו לא נאמר אלא: "איזהו גיבור **הכובש** את יצרו!"²⁶ משום שהיצר לכשעצמו אינו טוב ואינו רע- אלא הכל תלוי בשימוש שהאדם עושה בו. התורה אמרה: "ואהבת את ה' בכל לבבך" ופירשו: "בשני יצריך" כלומר: ביצר הטוב וביצר הרע (משנה ברכות ט, ה).

מסביר הרב צבי יהודה קוק זצ"ל²⁷: "היצר הרע הוא גם כן בריאה של רבונו של עולם. "בראתי יצר הרע", אלא שיש לו תיקון, "בראתי לו תורה תבלין" (קידושין ל, ב). רבונו של עולם ברא את היצר הטוב ואת היצר הרע²⁸. אלא הכל תלוי ביחס, בסידור, בעמדה, היצר הטוב מקושר למקור, ויש מציאות לעבוד את ה' גם ביצר הרע. "ואהבת את ה' בכל לבבך" - "בשני יצריך" ביצר הטוב וביצר הרע (משנה ברכות ט, ה). היצר הרע הוא רע כשהוא מנותק מהמקור".

אך רק ביהדות ניתן לחבר את הקודש עם החול, לקדש עצמנו במותר לנו ולאכול חולין על טהרת הקודש. לכן ביהדות **מקדשים** את היין **בקידוש** ומקדשים אישה **בקידושין**. לפיכך מחד, אין לשקוע בחומר ולהתנתק מקדושה. ומאידך, אין לפרוש מן החומר; כמו שהיה רגיל רבי מנחם מנדל מקוצ'ק לומר: "מלאכים בשמים- אומר רבונו של עולם לישראל- יש לי רבבות, איני רוצה שתהיו מלאכים, אלא היו אנושיים, ואת האנושיות שלכם תחיו בקדושה, קדושה אני רוצה מכם".

וכן על הפסוק: "קדושים תהיו": היה דורש רבי מנחם מנדל מקוצ'ק: "חתן ששכח לומר את המילה "לי" בברכת "הרי את מקודשת לי" – מפסיד את כל הסעודה. כיוצא בכך **מי ששכח לקדש עצמו אף במותר לו – סופו הלך ילך ובכה**"²⁹. ולכן האידיאל "הוא העלאת כל התוכן התגלות כל היש הופעת החיים בפנימיותו כל מקיפיו" (אורות, ישראל ותחינו יג) ומסביר הרב צבי יהודה: "קידוש כל החיים, דבקות אלוקית בכל תנאי החיים"³⁰. ולכן כאשר התורה אסרה עלינו לאכול חמץ, אין זו מן החכמה להפריד את הקמח והמים, משום שהם לכשעצמם אינם בעלי הפוטנציאל להחמיץ (וזהו פרישה מן החומר או הינתקות מהקודש). הרי רק כאשר מערבים אותם יחד, ויוצרים בצק, יש

²⁶ "את הגוף אין אנחנו עוזבים, לא את הגוף הפרטי ולא את הגוויה הלאומית, כי אם אנחנו מנצחים אותו" (אורות הקודש ב עמ' שכג-ד).

²⁷ שיחות הרצי"ה, אורות, עמ' 63 פסקה 5.

²⁸ "יודעים אנחנו שהיצר הרע והיצר הטוב יצירה אחת היא מידי א-ל עולם, וכמו כן עוה"ז ועוה"ב, העולם החברתי, המשטרי והכוחני, התיאורי המוסרי, האידיאלי והממשי – הכל חטיבה אחת" (עיין אוה"ק ב עמ' שצא, תיא, תעט).

²⁹ באר החסידות- מורי החסידות עמ' 319.

³⁰ שיחות הרצי"ה שם סוף פסקה 11 עמ' 37.

בבצק פוטנציאל להחמיץ. ומתי הבצק מחמיץ? – כאשר לא נשמור עליו, ונניחו ליותר מ- שמונה עשרה דקות. אך אם "נכבוש" את הבצק ונממש את הפוטנציאל שבתוכו ונמשכהו לכיוון הרצוי- הוא יהפוך למצה. ומצה זו אנו **מחויבים** לאכול מהתורה.

תפקידנו בעולם הזה הוא לקדש את החומר; לכבוש את היצר ולהטותו לדרך הישר והטוב. ואת זה נוכל לעשות רק כאשר אנו מתמודדים עם היצר. **שאלה:** מדוע להתמודד עמו? עדיף לכאורה לברוח ממנו! **תשובה:** עלינו לדעת ולהבין כי היצר לכשעצמו נייטרלי; כלומר טומן בקרבו פוטנציאל אשר ניתן לנתבו לאפיקים חיוביים או שליליים, הכל תלוי בבחירתנו החופשית. ולפיכך בבריאת העולם נאמר בכל יום "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים כֹּהֵן לְמַעַט בְּיוֹם הַשִּׁישִׁי אֲשֶׁר נֹאמַר (ברא' א, לא): "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהָיָה טוֹב מְאֹד" מאי "טוֹב מְאֹד"? – דרשו חז"ל (ב"ר פ"ר ט ז-יא) טוֹב מְאֹד – זֶה יֵצֵה"ר, זֶה מְלַאךְ הַמּוֹת, זֶה גֵיהֶנוֹם" ויש לתמוה מאימתי אלו **טובים מאוד?** **תשובה:** כאשר רואים את **כל אשר עשה** – בכלליות, אפילו הדברים השליליים נהפכים לטובים מאוד. **כיצד?** "רב בריה דשמואל בשם שמואל אמר (ברא' א, לא): "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהָיָה טוֹב מְאֹד", זה יצר הרע, וכי יצר הרע נקרא טוב, אלא ללמד שאלמלא יצר הרע לא היה אדם נושא אשה, ולא הוליד ממנה בנים, ולא היה העולם מתקיים" (מדרש תהלים ט, א). אם כן, נמצאנו למדים כי לכל דבר יש ערך חיובי ושלילי, הכל תלוי היאך משתמשים בו.

לפיכך אין אנו יכולים לברוח בפרישה מן היצר כלומר מאחריות זו. אלא מוטלת עלינו החובה **לקדש** את החול ולגלות את נצנוצי הקדושה אשר בתוכו ולהדליקם לאבוקה גדולה. רק כך נוכל לממש את הפוטנציאל הטומן בקרבנו- **לטוב**³¹.

ה. החיבור שבהבדלה

"מקובל בעולם שהקודש והחול הם בבחינת "ויתרוצצו", שהם צוררים זה את זה. אולם האמת של התורה, שאין כל ניגוד בין קודש לחול. החיים בכללותם אינם מתקיימים באומה, כי אם דווקא על ידי שני הערכים האלה. הקודש והחול **שניהם** צריכים להיות בריאים ומשמשים לתקומתה של האומה, וכשם שאנחנו צריכים להשתמש ברכוש של הקודש כך אנו צריכים להשתמש ברכוש של החול. משתדלים אנחנו לחבר אותם ולהכניס קדושה גם בחול, כשם שיש קידוש, ויש תוספת מן החול על הקודש, ומגמה של המשך השפעת הקודש על החול, כך ישנה גם הבדלה, שמגמתה למנוע

³¹ פסקה ג מבוססת ע"פ דברי הרב יעקב פילבר שליט"א בספרו: "ארץ ושמיים" עמ' 21-23; וכן בספרו "חגים וזמנים" קסו-קסח.

את טשטוש התחומין שבין הקודש לבין החול, למנוע סכנת זלזול בקודש והשימוש בו לצרכי חול.

על כן אנחנו אומרים: ישנו קודש שהוא בתכלית השלמות, קודש נעלה ונשגב, ואנחנו שואבים מתוכו, מכל המהות שלו, מכל התוכן שלו, מכל אוצר החיים שלו, ועם זאת מצווים לנו לשמור שלא יבואו צדדים של חול ויטשטשו את העושר של הקודש.

ההלכה האומרת "לא יעשה אדם בית תבנית היכל [הקודש] וכו' מנורה כנגד מנורה" מלמדת אותנו שהקודש שומר את גבולותיו. הוא מגן על עצמו, שלא יבוא זרם של חול למעט את ערכו. ודווקא על ידי שמירה זו נותן הקודש חיים לחול, דווקא משום שמירה זאת יש כוח לקודש לחזק את מערכת החול (מאמרי הראיה ב' עמ' 475-479)³².

ו. התנגשות תרבות יוון עם היהדות

"אליבא דהחכמה היוונית, אין קודש בעולם המעשה. כל מה שהמוח היווני יכול להכיל בקרבו, מתהום קרקע עד רום שמיים, אינו אלא חול לפיכך היוונים לא יכלו להבין את דרכם המיוחדת של ישראל, המאחדת את שני הדברים באיחוד מלא, ההשקפה הרואה בגוף בסיס לרוח, והיודעת לפתח קדושה גם בתוככי החיים הטבעיים. לכן ניסו להטיל על ישראל את רוחם, ואת תרבותם.

לפיכך "כשנכנסו יוונים להיכל — טמאו כל השמנים", הם נלחמו נגד אורם של ישראל, נגד המנורה המופלאה המאחדת את הטבע והנס גם יחד.

לעומתם קמו והתקוממו החשמונאים מזרע אהרון הכהן, ממשפחת הכהונה בישראל. והם שנחלצו למלחמת הקודש, והחזירו עטרת המלכות לישראל, סמלו גם את המאבק הרוחני: הלוחמים בעוז ובגבורת הגוף, הם גם המגינים על רוח ישראל ועל נשמתו, על טהרתו ועל מקדשו" (מאמרי הראיה ב' עמ' 475-479)³³.

³² מתוך "מועדי הראייה" מאת הרב משה צבי נריה זצ"ל (עמ' קס-קסא)

³³ שם.

ז. סיכום ראשון

אין לפרוש מהחומר או להינתק מהרוח. אלא אנו צריכים גם לחול וגם לקודש (מאמרי הראי"ה א' עמ' 257)³⁴. ומדוע? כי בלא החול- אין לקודש מעמד, ובלא הקודש- החול מתנוון והדרו ניטל ממנו, ולכן דווקא הקודש והחול **ביחד** עושים את החיים שלמים (מאמרי הראי"ה א' עמ' 248)³⁵, יש לראות איך שהקודש והחול משמשים זה את זה, כשם שאי אפשר לימין בלי העזרה של השמאל (מאמרי הראי"ה א' עמ' 257)³⁶.

אלא שדרושה הגדרת הגבולות שביניהם והבדלתם, ועל כן עלינו לטפל בשני המובנים ולהבדיל ביניהם, ודווקא על ידי שמירה זו נותן הקודש חיים לחול, דווקא משום שמירה זאת יש כוח לקודש לחזק את מערכת החול (מאמרי הראי"ה ב' עמ' 479-475)³⁷. ולפיכך **רק מתוך ההבדל ניתן לראות את האיחוד והחיבור שביניהם** (מאמרי הראי"ה א' עמ' 257)³⁸.

היאך מחברים ומבדילים כאחד?

ההסתכלות על החול מתוך אספקלריא של קודש, והכנסת זרם של קודש גם בחול -- היא דרך החיים שביהדות- **קידוש החומר**. כלומר גילוי אור הקודש אשר מסתתר בחול וצירופם יחדיו. מתוך ההבדלה נוצרת החיבור:

"היהדות, היהדות המושלמת, תורת ה' תמימה, אינה שייכת לעבר העתיק אלא לחיים התוססים והנמרצים של ההווה. ובאמת כל העתיד, עם כל התשובות להן מצפה האנושות, תשובות לבעיותיה החברתיות והרוחניות, שייך לאותה יהדות, אותה יהדות מושלמת³⁹ **המקיפה את כל החיים**⁴⁰ בכך שכנסת ישראל יודעת איך לעשות רתוקות, איך **לחבר את השמיים עם הארץ**, לחבר את הקודש עם החול, לקדש עצמנו במותר לנו ולאכול חולין על טהרת הקודש. וחיבור שלם זה בא דווקא מפני שאנו שומרים על

³⁴ מאמר "קודש וחול בתחיית ישראל".

³⁵ מאמר "לזכר לורד בלפור".

³⁶ מאמר "קודש וחול בתחיית ישראל". שאלה: מדוע הראי"ה קוק זצ"ל השתמש בביטוי "כשם שאי אפשר לימין בלי העזרה של השמאל"? - עיין ספורנו על תחילת פרשת בהעלותך.

³⁷ מתוך "מועדי הראי"ה" מאת הרב משה צבי נריה זצ"ל (עמ' קס-קסא).

³⁸ מאמר "קודש וחול בתחיית ישראל".

³⁹ רש"י הירש, אוסף כתבים, ח"ה עמ' 287.

⁴⁰ שם ח"ו, עמ' 122.

התחומין, מפני שאנו יודעים להבדיל בין קודש לחול. נצח ישראל בנוי הוא על החיבור וההבדלה גם יחד (מאמרי הראיה ב' עמ' 479-475)⁴¹.

בקצרה: אין הקודש יכול לעזוב את החול וכן אין החול יכול להינתק מן הקודש ולהפקירו, אלא אדרבה יש לחבר ביניהם. אולם החיבור ביניהם יתבצע מתוך הבדלה, כלומר קידוש החומר מאספקלריא של קודש ולא מתוך שקיעה בחומריות.

עתה, שהגענו למסקנה שתתכן חיבור בין קודש לחול. מהו היחס הפרופורציונלי בין ישראל לעמים? היש להבדיל או לחבר?

חלק ב: בין ישראל לעמים

ח. עם לבדד ישכון ואוניברסליזם

אנו מוצאים צדדים פרדוכסליים ביחס בין אומות העולם ועם ישראל:

מצד אחד, מצינו שבמהותו, עם ישראל הוא עם בדלני וייחודי ביחס לעמים; "עם **לְבַדָּד** יִשְׁכֶּן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב" (במדבר פרק כג, ט) וכן כתוב (ברכות ו, א): "אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם; אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, שנאמר (דברים ו): "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד". ואני אעשה אתכם חטיבה **אחת** בעולם, שנאמר: "ומי כעמך ישראל גוי **אחד** בארץ". וכן נאמר (שמות יט, ה): "והייתם לי סגולה מכל העמים" וכן "ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכרי" (דברים לב, יב); וכן "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה" (עמוס ג, ב). יחס כזה של בדלנות אף מופיע אצל אבי האומה; "לאברם **העברי**, רבי יהודה אומר כל העולם כולו מעבר אחד והוא (אברהם) מעבר אחד" (בראשית רבה מב, ח). וכן כותב הרמח"ל (דרך ה' ח"ב פ"ג): "מן העניינים העמוקים שבהנהגתו יתברך שמו, הוא עניין ישראל ואומות העולם, שמצד הטבע האנושי נראה היותם שווים באמת ומצד עניני התורה הם שונים ונבדלים כמינים מתחלפים לגמרי". ועל מצות ברית המילה נאמר (ספר החינוך מצוה ב): "משרשי מצוה זו, לפי שרצה השם יתברך לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו אות קבוע בגופם, **להבדילם משאר העמים** בצורת גופם כמו שהם מובדלים מהם בצורת נפשותם, אשר מוצאם ומובאם איננו שוה...".

⁴¹ מתוך "מועדי הראי"ה" מאת הרב משה צבי נריה זצ"ל (עמ' קפא-קפב).

אולם מצד שני, בעם ישראל ישנם גם קווים כלל עולמיים; הרי נאמר על אברהם "...וְהָיָה שְׁמִךְ אֲבִרְהָם כִּי אֲבֵי הָמוֹן גּוֹיִם נִתְתִּיךָ" (בראשית פרק יז). וכן "וְנִבְרָכוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחֵי הָאָדָמָה" (בראשית פרק יב). בסוכות היו מקריבים בבית המקדש שבעים פרים; אמר רבי אלעזר: הני שבעים פרים כנגד מי? - כנגד שבעים אומות... " (סוכה נה ב). וכן כתב מרן הרב זצ"ל באורות (אורות ישראל א, א): "כנסת ישראל היא תמצית ההויה כולה".

סתירה זו באה לידי ביטוי בתפילת "עלינו לשבח"; ברישא אנו מבדילים ביננו לבין אומות העולם ואומרים: "שלא עשנו כגויי הארצות" וכו'. אך בסיפא "דעלינו לשבח" איננו מצטמצמים בלאומיות אלא מבקשים להיות קוסמופוליטיים - "לתקן עולם במלכות ש-די! וכל בני בשר יקראו בשמך... יכירו וידעו כל יושבי תבל"⁴².

במה דברים אמורים? האם עם ישראל אוניברסלי או אינדיבידואלי? אך יתרה מזאת! ישנה תמיהה נוספת:

מטבע הדברים כל יחס מתוקן בין שני גופים שונים, צריך להיות בנוי הוא על השפעה הדדית אחד מהשני-- ולפיכך היחס המתוקן בין עם ישראל לעמים לכאורה צריך גם הוא להיות מבוסס על השפעה הדדית- הרי על עם ישראל מוטלת הקריאה בשם ה' בעולם שנאמר (ישעיהו מג, כא): "עַם זֶה יֵצְרֵתִי לִי תִהְיֶה יִסְפְּרוּ", וכן הוראת דרכי ה' לאומות שנאמר (ישעיהו ב, ב-ד): "וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלָה אֵל הַר ה' אֶל בַּיִת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְיִרְאוּ מַדְרָגָתוֹ וְנִלְכָה בְּאַרְחֵתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדִבֶּר ה' מִירוּשָׁלַם". אך גם עם ישראל לכאורה צריך לקבל גם הוא את חכמת הגויים בתחומים מסוימים כגון מדע ואף מוסר- שאילולא כן – לא יהיה שכלול ובניין בעם ישראל.

אך יש להקשות:

א. אם עם ישראל לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב- ויצטמצם בחייו הלאומיים בלבד- הוא לא יוכל להשפיע על אומות העולם ובנוסף לכך ההתבודדות מונעת קבלת חכמה ומדע מהגויים.

ב. אך אם עם ישראל יהיה אוניברסלי ויתקרב לאומות בכדי להשפיע ולקבל תכנים- יש סכנה של התבוללות והתערבות בין העמים. הרי לא בכדי אסרו חז"ל על פת עכו"ם וסתם יינם- אסרו חכמים לאכול פת של עממים עובדי כוכבים, משום חתנות (שולחן ערוך יורה דעה סימן קיב). פירוש שלא יבא להתחתן בהן שכל אלו מושכין לב האדם ואם יתקרב אליהם באחד מאלו יבא להתחתן בס (טור שם).

⁴² רעיון זה שמעתי מפי מו"ר הרב אברהם ריבלין שליט"א המשגיח הרוחני בישיבת כרם ביבנה.

מהי הדרך אשר יבורו להם עם ישראל אשר תפארת היא להולכים בה? הישנה דרך שלישית אשר מהווה אפשרות להשפיע ולקבל חכמה מהאומות מבלי להתקרב ולהיטמע בין הגויים?

בקצרה: מחד, עם ישראל הוא עם אינדיבידואלי. ומאידך, הינו עם אוניברסלי – אם כן מהי הסינתזה הפרופורציונית בין עם ישראל לאומות העולם? וכן מהו היחס לחכמתם מנהגייהם ונימוסיהם של אומות העולם?

בראשיתם של הדברים, נברר את אופן קבלת בחכמה מגויי הארצות ולאחר מכן (פסקה יב-יג), **נברר את אופן ההשפעה של ישראל על האומות:**

ט. חכמה מתוקנת בגויים- תאמין

שאלה ראשונה: מהו היחס לחכמתם, מנהגייהם ונימוסיהם של הגויים?

התשובה לכך נעוצה בסתירה בין שני פסוקים:

א. "כְּמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם לֹא עֲשִׂיתֶם" (יחזקאל ה, ז).

ב. "כְּמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם" (יחזקאל יא, יב).

אנו מוצאים דואליות ביחס בין הגויים וישראל- מצד אחד הנביא קובל על כך שלא עשינו כמשפטי הגויים, אך מצד שני, הנביא לכאורה סותר את עצמו בקבילתו- שעשינו כמשפטי הגויים! במה דברים אמורים?

הגמרא (סנהדרין לט, ב) אומרת: "כמתוקנים שבהם לא עשיתם, כמקולקלים שבהם עשיתם". אם נדייק מדברי הגמרא נמצאנו למדים; כשם שאין לעשות כמשפטי הגויים המקולקלים כך יש חובה לעשות כמשפטי הגויים המתוקנים. הרי אם לא כן מדוע קובל על כך הנביא יחזקאל!

שאלה: האם יש משפטי גויים מתוקנים?

תשובה: בתיאוריה אולי ייתכנו משפטי גויים מתוקנים אך במציאות נצטרך לחפש בנרות; "ביחוד עלינו לדעת, שהעמים שאנו קוראים אותם "מתוקנים" עדיין אינם מתוקנים באמת; רחוקים הם עדיין הרבה ממצב התרבותי והטהור של האדם, וחושבי

מחשבות הטובים שבהם מראים יפה בעליל את החסרונות הגדולים העצורים בקרב חיי החברה שלהם. על מנהגי הנימוס והמוסר שלהם יש הרבה מה לפקפק, מצד רגש המוסר האנושי ומצד התוצאות שהם גורמים לה לעצמה. גם הנהגת חנוכס ובתי ספריהם עוד איננה כלל כסף טהור, אפילו ביחס האנושיות הכללית, והמבקרים הכבירים מוצאים כתמים אמיצים ולקויים גדולים בכל הליכותיהם" (אדר היקר עמ' נח).

אך לו יצוייר שנמצא משפטי גויים מתוקנים ממש, נוכל לדעת (ולו רק בשביל הפרוטוקול) שחכמה בגויים- תאמין (איכה רבה ב, יג), הרמב"ם מזכיר במורה נבוכים את אריסטו, אפלטון ועוד. "אריסטו נחשב כמעט לאליל ולגאון המדע בכל המדעים שבעולם וגם בפילוסופיה. הרמב"ם מטפל בדבריו, ולפעמים גם מבטל אותם בנוגע לקדמות העולם ומתקיף אותו. הרמב"ם מאוד מעריץ אותו, עד כדי כך שמגדיר אותו "תכלית השכל האנושי". זה שיא השכל ממקור החונן לאדם דעת. אלא שהרמב"ם מברר ומגדיר דברים ברורים, ולפעמים גם מביע התנגדות לאריסטו... על אף שאריסטו היה גדול בענייני טבע ומדע, פסיקה ופילוסופיה אנושית, אך בענייני תורה ואמונה שלנו אין לאריסטו שום שייכות, הוא בטל ולא קיים ("כל מה שאמר אריסטו בכל המציאות אשר מאצל גלגל הירח עד מרכז כדור הארץ, הוא נכון בלי פקפוק, ולא יטה ממנו אלא מי שלא הבינו... אבל כל מה שדבר בו אריסטו מגלגל הירח ומעלה הרי כולו כעין השערה והערכה"⁴³). רבו של אריסטו בחכמה, במחשבה בהבנה היה אפלטון... מפורסמים דברי הזוהר שיש כמה מחכמי יוון "דקריבין לארחא דהימנותא" (זהר פקודי רלז)⁴⁴, קרובים למהלך מחשבה רוחני. הכוונה למהלך של אפלטון, מהלך של תפיסה רוחנית" (שיחות הרב צבי יהודה, אורות, עמ' 199-201 פסקה 24).

המהר"ל (נתיבות עולם א עמ' סא) כותב: "כל דבר שהוא לעמוד על מהות העולם יש לאדם ללמוד. ומחוייב הוא בזה כי **הכל** מעשי ה' הוא ויש לעמוד ולהכיר על ידי זה את בוראו", ובמקום אחר כותב: "יש ללמוד חכמות האומות, שהיא מן השם יתברך... כי החכמה הזו היא כמו סולם לעלות בה אל חכמת התורה". וכן כתב החתם סופר (דרשות חת"ס לפרשת בשלח): "כל החכמות הם רקחות וטבחות לתורה, והמה פתחים ושערים לה". ומרן הרב זצ"ל הוסיף וכתב (מאמרי הראי"ה 438-439): "הנה כל החכמות אף שאינן עיקריות, מכל מקום ראוי לישראל ובפרט לחכמי התורה שידעו אותן, שעל ידי זה מתקדש שם שמים, ויוכלו להגיע על ידי זה לתכלית שפיזור הקב"ה בעולם את ישראל כדי להוסיף עליהם גרים ולפרסם יחודו בעולם... והנה אם היו ישראל יודעים ומבינים בכל חכמה ומדע היו החכמות עצמן מתעלות, שכל אחת הייתה סיבה להגיע לקדושה ומעלה עליונה. כי היו מאחדין אותן עם קדושת התורה להשכיל יותר בחכמת השם

⁴³ רמב"ם מורה נבוכים ח"ב פרק כ"ב.

⁴⁴ עי' עולת ראייה ח"א תלו. וח"ב תפב.

יתברך על ידי החכמה הניכרת בברואים ונמצא שהיו מתעלים על ידי זה ענייני האהבה והיראה...עלינו להיות לאור גויים ולהמשיך יראת ה' וידיעת אחדותו יתברך בעולם, והכלים הנאותים על זה הוא חכמה ובינה שכנגד העמים, שהם חשבון תקופות ומזלות והדברים הדומים להם, כי בזה יתקרב קץ פדות נפשנו וגאולתנו"⁴⁵.

אך ישנה סייג; "אמנם העשייה כמתוקנים שבהם גם היא צריכה שמירה יתירה שלא ימשכו אחריהם לעשות גם כן כנימוסים המקולקלים" (עין איה, שבת כא, ב אות יא (עמ' 64-65)).

אולם קשה! הרי איך ניתן לשמור על הבדלה בין קודש לחול וישראל לעמים, ובד בבד לעשות כמשפטי הגויים המתוקנים?

ישנם שני תנאים המובאים על ידי מרן הראי"ה קוק זצ"ל בחיבורו עין איה; לשמירה על איזון בין קודש לחול:

י. תנאי א: תוכן וסגנון- חכמה ולשון יוונית

"היסוד הנאמן להנהגה בזה הוא, שישראל צריך שישמור את רוחו ולבבו מכל משמר, אם לפעמים יראה דבר טוב, הנהגה ישרה ותיקון ישובו של עולם בעמים- **יקחם להביאם לגבולו**. (אך) יראה שלא רוח העמים בכללו יכנס לתוך חייהם של ישראל; אז אין מעצור ואין מעמד. אז כבר נהדף רוח ישראל ממקומו ועל כסאו ישב זר. כי את **רוח ישראל צריך שיהיה איתן וקבוע בלב**. התורה והמצוה וכל המדדות הקדושות שהן שייכות לה, צריכות שיהיו חסנם ומעוזם של ישראל. **ומצד החיצוני והטפל שבחיים, מצד צורך השעה ויישוב העולם, יפנה לפעמים לקחת מכל דבר טוב שימצא אצל הגויים אשר סביבותיו. וכל זה שרוחו בקרבו איתן ונאמן לשם ה' אלקי ישראל ותורתו**" (עין איה, שבת שם).

מרן הרב זצ"ל מדגיש שיש לעשות כמשפטי הגויים המתוקנים, בתנאי שהנהגות אלו לא יהוו תחליף לתוכן של תורת ישראל (עין איה שבת כא, ב אות ה עמ' 59): "חלילה לנו על פי הנטיות של אלה המושכלות לשלח יד במעשי התורה לשנותם לפי רוחם", אלא יהוו דעות אלו רק תוספת סגנון לרוח ישראל. תוספת ביאור ליסוד זה נעוץ בהבדל בין חכמה יוונית ולשון יווני:

⁴⁵ את המקורות: דרשות חת"ס (לפרשת בשלח) ומאמרי הראי"ה (438-439) מצאתי דרך מאמרו של הרב יהודה זולדן "תורה ומדע בישראל - תאמין".

"בימים ההם אנחנו נתקלנו, אז, בעם יוון, שהשאיר שם גדול בעולם. החכמה היוונית נכנסה בכללות העולם והכניסה, אז, גם בנו תסיסה. הגמרא אומרת שעל החכמה היוונית נגזרה גזירה. לשון הגזירה היא: "ארור אשר ילמד את בנו חכמה יוונית" (בבא קמא פב, ב), אולם גם נאמר שם; שעל חכמה יוונית לבד נגזרה הגזירה, אבל על לשון יוונית: "לשון יווני לחוד, חכמה יוונית לחוד" (שם פג, א). ונראה שעיקר הכוונה היא, שיש להבחין בין **תוכן לסגנון**. היוונית בתור **חכמה**, בתור השקפת עולם- פוגעת קשות בקודש, מחללת אותו, מטמאה אותו. אולם **הלשון** היווני, השפה מבחינת כושר הביטוי שלה, מבחינת עושר הציור שלה- זה כבר עניין לגמרי אחר, כאן אין התנגשות של תכנית, של מערכת דעות והשקפות, כאן יש רק שכלול חיצוני, אשר כשלעצמו אינו נוגע ואינו פוגע בעניינים הפנימיים (ואפשר **שלשון** כולל כל מה שאינו נוגע לדעות, כולל גם מדע שימושי)" (מאמרי הראייה ב 475-479).

את **התוכן** אין אנו צריכים לקבל אלא מתורתנו הקדושה, התוכן שלנו הוא כל כך עשיר ורענן ומביא לחיים אציליים של היחיד ושל הרבים, עד שאין אנו צריכים להשתמש בזה לדברים שאולים, מה שאין כן ביחס **לסגנון**, ליפוי החיצוני של הדברים, כאן-למרות הניגודים הפנימיים של התכנים-יש מקום לקבלת דברים מן החוץ, ואחרי כל המלחמות עם יוון ויוונית, מצאו חז"ל סמך בפסוק, שיש מקום להכנסת צדדים סגנוניים לעולמם של ישראל, ודרשו: "יפת אלוקים ליפת וישכון באהלי שם-יפיותו של יפת [הוא לשון יוון] יהא באהלי שם" (מגילה ט, ב)" (מאמרי הראייה ב 475-479).

ולכן אמרו חז"ל (איכה רבה ב, יג): "חכמה בגויים תאמן...תורה בגויים אל תאמן", אין להחליף זהב בכסף, ייתכן ויש לגויים חכמה, אך אין להם תורה אלוקית המיוחדת לעם ישראל בלבד, ולכן אמר ר' יוחנן: "נכרי שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר (דברים לג, ג): "תורה צוה לנו משה מורשה" – לנו מורשה ולא להם" (סנהדרין נט, א)⁴⁶.

יא. תנאי ב: אהלי שם ולא היכלי שם

היסוד השני הוא שרק חכמי ישראל יקחו מהנהגותיהם הישרות של הגויים; "והדבר אינו מצוייר כאילו הגויים נכנסים אל גבולו ונוגעים בנחלתו. כי אם הוא יבוא לקחת מאתם, או המה יביאו לו את הדרוש לו לקבל מהם. "יפיותו של יפת באהלי שם", אבל כאשר רוח יוון פרץ להכנס בתוך עומק קדושתן של ישראל, לעשות צביון חדש על הרוח הישראלי, ותשוקות חדשות בפנימיות החיים הישראליים ע"פ המידה היוונית, כיוון

⁴⁶ את המקורות איכה רבה (ב, יג) וסנהדרין (נט, א) מצאתי דרך מאמרו של הרב יהודה זולדן (לעיל הערה 47).

שנכנסו **להיכל**, "טמאו כל השמנים שבהיכל (שבת כב, א)" (עין איה שבת שם). "אמנם שנינו "יפיותו של יפת **באהלי** שם" (מגילה ט, ב), ברם זה רק **באוהל**, בשטח החיצון של הבית, לא כן **ההיכל** – הוא מיוחד לפנימיות, שם לא יקרב זר, שם צריך להשמר רוחו של שם, רוחו של ישראל בטהרתו.

בשטחי המדע יש מקום להיעזרות בסגנונות המתוקנים של הגויים- אך לא כן בשטחים הפנימיים של תורת המוסר והשקפת העולם, כאן גישת חכמי אומות העולם יכולה לגרום נזקים חמורים, העולם הרוחני שלהם יסודותיו שונים לגמרי, ומסוכנים הם לרוח ישראל, ומאותה חכמה יונית הזהירונו חז"ל.

ומה שקרה בימי מתיתיהו; זו הייתה חדירתה של רוח יוון וחכמת יוון **להיכל**, לשטח הפנימי, זו עצמה "טמאה כל השמנים שבהיכל", זו עצמה גרמה טומאה לשמן הטהור של רוח ישראל" (ע"פ "מועדי הראי"ה" מאת הרב משה צבי נריה זצ"ל ע"מ קנט).

לפנימיות של ההיכל אין צורך לייבא מבחוץ אור או תכנים חיצוניים, "את **התוכן** אין אנו צריכים לקבל אלא מתורתנו הקדושה, התוכן שלנו הוא כל כך עשיר ורענן ומביא לחיים אציליים של היחיד ושל הרבים, עד שאין אנו צריכים להשתמש בזה לדברים שאולים" (מאמרי הראי"ה ב 475 – 479). לכן אמרו חז"ל (פסיקתא דרב כהנא פסקא כא): "א"ר חנינא חלונות היו בבית המקדש ומהן היתה אורה יוצאה לעולם, ומה טעם "ויעש לבית חלוני שקופים אטומים" (מלכים א ו, ד)? שקופות היו ואטומים היו, מקטינות מבפנים ומרחיבות מבחוץ, כדי להוציא אורה לעולם". הרי בנוהג שבעולם אדם בונה לו טרקלין, עושה לו חלונותיו מרחיבות מבפנים ומקטינות מבחוץ כדי לקבל אורה מהעולם, אך בית המקדש אינו צריך אור מבחוץ "כי עמד מקור חיים ובאורך נראה אור" ובית המקדש הוא מקור האור.

עד כה בררנו את אופן קבלת הסגנונות המתוקנים מאומות העולם, אך עתה עלינו לעמוד על הדרך האופטימלית של עם ישראל להשפיע על גויי העולם;

האם מתוך התקרבות ומציאת המשותף או דווקא מתוך הסתגרות והתבודדות?

אם מתוך התקרבות ומציאת המשותף--קשה! מכיוון שגישה זו טומנת בקרבה סכנת התבוללות והיטמעות בין הגויים, ולא בכדי אסרו חז"ל על "יין נסך" "ופת עכו"ם"- משום קרבה.

ואם מתוך הסתגרות והתבודדות כמאמר הפסוק "עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב" -- גם כן קשה! הרי מצינו בפעם הראשונה שהקב"ה נגלה אל אברהם, "ויאמר ה' אל אברהם: לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך... ונברכו בך כל משפחות האדמה".

לכאורה ה' אומר דברים סותרים והרי מצד אחד אברהם נאלץ להיפרד מכל קשריו החברתיים; מארצו ממולדתו ומבית אביו- "לך לך" -- "לך לעצמך **בבדידות** שלך" (רש"י הירש בראשית יב, יא). אך מצד שני דווקא על ידי ההתבודדות יקוים הבטחת ה' "ונתברכו בך כל משפחות האדמה".

ולפיכך קשה הרי אם עם ישראל "עם לבדד ישכון" היאך יתברכו בו כל משפחות האדמה? הרי אם מתבודדים לכאורה אין משפיעים!

מהי הדרך אשר יבורו להם עם ישראל אשר תפארת היא להולכים בה? הישנה דרך שלישית אשר מהווה אפשרות להשפיע על האומות מבלי להתקרב ולהיטמע בין הגויים?

יב. היפרדות לצורך התחברות⁴⁷

הראשון שהתחבט בשאלה זו היה אברהם. אמרו חז"ל (ב"ר מב, ז): "בשעה שאמר הקב"ה לאברהם לימול, הלך ונמלך ב-ג אוהביו:
אמר לו ענר, כבר בן ק' שנה אתה ואתה הולך ומצער את עצמך?!
אמר לו אשכול, מה את הולך ומסיים את עצמך בין שונאיך?!
אמר לו ממרא, אלקיך שעמד לך בכבשן האש ובמלכים וברעבון, והדבר הזה שאמר לך למול- אינך שומע לו?!"

אך קשה דהיאך ייתכן שאברהם אבינו ייטול עצה אם לקיים מצוות בוראו או אם לאו?! והא צדיק גדול היה ועמד בעשרה נסיונות! (הרא"ם שם)⁴⁸.
אלא מכיוון שכל מעשי אברהם היו לשם הגדלת שם שמיים בעולם. אף התלבטות זו אם לימול או לא-- הייתה במקומה!

⁴⁷ פרק זה מבוסס ע"פ ספר "כרם לשלמה" מאת מו"ר הרב מרדכי גרינברג שליט"א ראש ישיבת כרם ביבנה (עמ' 37-34; עמ' 129).

⁴⁸ זו קושיית הרא"ם והיא נמצאת גם בשפתי חכמים על המקום.

מכיוון שידוע הכלל שדברי תורה - עשירים במקום אחר (ירושלמי ראש השנה פ"ג ה"ה) --ישנו מדרש נוסף (ב"ר סוף פרשת לך לך מט, ז)⁴⁹ המבאר את העניין: "אמר אברהם, עד שלא מלתי, היו העוברים והשבים באים אצלי, שמא תאמר משמלתי אינן באים אצלי?!".

יש להבין כי כל ציר חייו של אברהם הסתובב סביב השראת הכרת הבורא בעולם והארת ליבות בני האדם לכך שיש מנהיג לבירה. אכן קרא אברהם בשם ה' אל עולם⁵⁰, בקול גדול. אברהם השפיע על דורו להתנער מחשכת תרבות האלילים ולהידבק בבורא יתברך.

ולפיכך ענר ואשכול ייעצו לאברהם שאם ברצונו להמשיך בדרכו בנתיב ההשפעה על האומות- אין הוא יכול להיבדל מהם בהסתגרות וביחודיות. "מה את הולך ומסיים את עצמך בין שונאיך?!!" "שמא תאמר משמלתי אינן באים אצלי?!!", הרי המילה מבדילה את ישראל משאר גויי העולם. "לפי שרצה ה' יתברך לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו אות קבוע בגופם, להבדילם משאר העמים בצורת גופם כמו שהם מובדלים מהם בצורת נפשותם⁵¹ אשר מוצאם ומובאם איננו שוה" (ספר החינוך מצוה ב).

אכן דילמה קשה הייתה זאת ולא בכדי נמנתה מצוות המילה בין עשרת הנסיונות⁵² אשר ניסה האלוקים את אברהם. הרי אברהם חשש שאם יתייחד ויסתגר- לא יוכל הוא להשפיע השפעה גדולה על העולם.

אולם עצתו של ממרא הכריע את הכף; באומרו "אלוקיך שעמד לך בכבשן האש...והדבר הזה שאמר לך לימול אין אתה שומע לו?!". ממרא יעץ לאברהם להטות אוזן ולהאזין היטב להבטחת ה': "אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גויים". דווקא מהברית המילה- מכח ההבדלה בין ישראל לעמים- תתכן הצטרפות והתחבות לאנושות כולה "ואצרך ואתנך לברית עם לאור גויים" (ישעיה מב, ו). רק על ידי ההבדלה יוכל אברהם להיות "אב המון גויים" ובכך להשפיע באופן המיטבי על האומות.

⁴⁹ וכן וירא מח, ט.

⁵⁰ ע"פ בראשית כא, לג.

⁵¹ ע"י בדברי הרמח"ל (דרך ה' חלק ב פרק ג): "מן העניינים העמוקים שבהנהגתו יתברך שמו, הוא עניין ישראל ואומות העולם...מצד ענייני התורה הם שונים שנוי גדול ונבדלים כמינים מתחלפים לגמרי...".

⁵² ע"י פרקי דרבי אליעזר בראשית יב, טו: "הנסיון השמיני ויהי אברהם בן צ"ט שנה א"ל הקב"ה עד עכשיו לא היית תמים לפני אלא מול את בשר ערלתך. והיה תמים שהערלה היא חרפה".

ידוע כי מעשי אבות סימן לבנים, ולפיכך אברהם הורה כיוון למימוש ייעוד ההיפרדות הארעית העכשווית למען ההתחברות העתידית—במעשיו בעקידת יצחק:

אברהם נאלץ להיפרד מנעריו המסמלים את אומות העולם- בכדי לעלות אל הר בית ה' עם בנו יצחק; המסמל את זרע אברהם – עם ישראל. על אף ההכרח בהיבדלות אין אברהם נוטש את נעריו לאנחות אלא הוא מכריז: "אני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם". ובאחרית הימים לאחר ייסוד האומה הישראלית וההצטמצמות הלאומית- עם ישראל אכן ישוב אל הנערים- אל גויי הארצות המצפים לקום ולעלות אל הר בית ה' בעקבות אברהם "אב המון גויים" אשר הבטיח כי יום יבוא ואף הם ילכו בדרכי ה' בהדרכת ישראל.

או אז יקוים הפסוק המתאר את שיבת אברהם אל נעריו "וישב אברהם אל נעריו ויקומו וילכו יחדיו". –יחדיו בהרמוניה מוחלטת אשר מטרתה לתקן עולם במלכות ש-די.

בכדי להמחיש את חשיבות ההיפרדות למען ייסוד ובניית האומה הישראלית, יש לברר את החילוק בין "האוהל" "לבית" בהסתכלות לאומית:

"יְהִיָּה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים כָּכֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנִשְׂא מִגְבְּעוֹת וְנִהְרֹוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם: וְהָלְכוּ עִמָּיִם רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֵל הַר ה' אֵל בֵּית אֱלֹקֵי יַעֲקֹב וְיִרְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכֶה בְּאַרְחֻתָּיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹכָה וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַם" (ישעיה ב, ב-ד)

הגויים יבואו להר **בית ה'**, בית איתן כסלע בעל יסודות יצוקים וקבועים וקירות חזקים, לא אוהל אשר יסודותיו רעועים הזעים והנעים בכל רוח מצויה. אולם יתרון האוהל על הבית הוא בכך שהינו נייד ויכול הוא להיטלטל ממקום למקום- ולעומתו הבית הינו סטטי וקבוע במקומו- ואין הוא יכול להיטלטל כלל.

אך אליה וקוץ בה! מכיון שהאוהל אינו יציב אין הוא יכול לשמש בתור בית מגורי קבע אלא רק בתור משכן זמני, אך רק הבית היציב משמש לנווה קבע. לפיכך אוהלו של אברהם היה יאה בהחלט לאופן פעילותו ההתחלתית- מכיון כדי לקרוא בשם ה' ולהודיע לרבים שהא-ל יתעלה הוא אלוה-ה הזמן וממציאו (ספורנו בראשית כא, לג) - הוצרך אברהם להיות נע ונד ולהתהלך בכל קצוות הארץ בכדי להאיר את השקועים באפילת תרבות האלילים.

אך כל זאת היה טוב ויפה כאשר אברהם ושרה היו יחידים, אולם כאשר אברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום אשר גויים ומלכים ממנו יצאו ואז יתברכו בו כל גויי הארץ.⁵³ - אין הוא יכול להסתפק באוהל זמני ורעוע אשר עבר זמנו. אלא צריך הוא לקחת את אוהלו ולהפכו לבית קבע עם יסודות חזקים ונאמנים אשר יהוו אבן פינה ליסוד האומה ובניינה הלאומי. רק אז יוכל בית יעקב ללכת באור ה' ולהורות לעמים את ההליכה בדרכי ה' בצורה המקסימלית. ולפיכך התנאי ההכרחי להתחברות עם אומות העולם הוא ההתבדלות הארעית לצורך הנחת היסוד הנאמן לבניין ישראל ואז יוכל ישראל לשוב אל הנערים ולקום וללכת יחדיו באור ה'.

יסוד זה מקורו במסכת פסחים (פח, א): "ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב (ישעיהו ב): 'וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֵל הָרַ' אֵל בֵּית אֱלֹקֵי יַעֲקֹב' וגו', אלקי יעקב ולא אלקי אברהם ויצחק? אלא: לא כאברהם שכתוב בו הר, שנאמר (בראשית כב): 'אשר יאמר היום בהר ה' יראה', ולא כיצחק שכתוב בו שדה, שנאמר (בראשית כד): ויצא יצחק לשוח בשדה. אלא כיעקב שקראו בית, שנאמר (בראשית כח) ויקרא את שם המקום ההוא בית אל". מרן הראי"ה קוק זצ"ל (אגרות ג אג' תשמ"ו) מסביר במה דברים אמורים: "באור הדבר, כי מראש אמנה כשהחל איתן האזרחי לקרא בשם ה', הלא לא היתה הקריאה מפורטת בדרך עבודה מיוחדת ומסודרת להלכותיו, כי אם להפנות את הלבבות בכלל לשם ה' אל עולם קונה שמים וארץ. וסגנון זה אינו מניח הבדל בין עם לעם, וכל באי עולם יוכלו יחד להתקבץ לעבוד את ה'. וזאת היא הוראת המצבה: נקודה מקודשת מרכזית, שהכל מתקבצים לעבודה סביבה באין הבדלה. אבל מעמד כזה הוא רק מעמד של הכשרה. מגמתה העליונה היא, שתבא לעולם אותה הסגולה של העבודה הרצויה, המסודרת ברוח ה' ומיוחדת לישראל עם סגולה, ולזאת המדרגה אין כל באי עולם ראויים להשתתף בשוה. ויעקב כאשר ראה את הסגולה המיוחדת, העתידה להופיע מזרע ברך ה' אשר יפרח ממנו, אמר אז: 'והאבן הזאת אשר שיתי מצבה' לא תהיה עוד מצבה חפשית, שהעבודה תהיה מרוכזת סביבה בלא הבדלת מחיצות, כי אם 'יהיה בית אלקים', בית מיוחד מוקף מחיצות, שרק הראויים לו יכולים לבא אליו. וכל העמים אין להם עדיין שום מושג איזו תועלת יש בכל אותה הפרטיות המסודרת, בכל אותם גופי הלכות של תורה ומצותיה, שישראל מצטיינים בהם בכל מעשיהם וביחוד בעבודת הקדש והמקדש.

אבל, אע"פ שבזמן הזה עדיין לא זרח האור ולא הוכר הכח החי העליון מההופעה העליונה המבורכה אשר לחלק יעקב בגופי תורתו המיוחדת לו, העולה על הכלליות של הקריאה בשם ה' אל עולם בכלל מכמה מעלות, לעתיד לבא כשיראו כל באי עולם מה פעלו אלו החוקים והמשפטים, הדקדוקים וגופי ההלכות, על אומה זו הנפלאה,

⁵³ ע"פ בראשית יח, יח.

שנתקיימה בנסי נסים וצצה ופרחה בקדושתה המיוחדת גם בימי עניה ומרודה וזכתה לאורה גדולה, בעת תבוא התגלות צדקתה וכבודה יאמרו כולם: מעתה נדע שלא די לנו באותה ההכללה של קריאה בשם ה' לבד במושג האמונה הערום, אשר חשבנו אותו למספיק לכל התפקידים הנשמתיים, אלא צריכים אנו לעלות "אל הר ה'" הקורא בכללות לקדושת אמונת ה', והכרתו בכלל, למען נבוא אל הבית פנימה, "אל בית אלקי יעקב" ולא נסתפק עוד בהכרה כללית ובמושגים כלליים, שראינו כבר שאינם מספיקים להאיר את הסגולה העליונה בעולם ולבסס את האנושיות על בסיס יסודי, כי אם נשוב לאשר זנחנו ואבן מאסנו מוכרח להיות לראש פניה, והם הם הלמודים הפרטיים שהם נחלת יעקב המיוחדת לעד..." (עיין היטב בהמשך דברי מרן הרב זצ"ל שם)⁵⁴.

רעיון זה של ההיפרדות לצורך החיבור יורחב בפסקה הבאה:

י.ג. ישראל באומות כ-לב באיברים

רבי יהודה הלוי כותב שישראל הם לב האומות (כוזרי ב, לו). אך יש לשאול מדוע הושוו ישראל ללב ביחס לאומות העולם?
על פי חוקי האנטומיה והפיסיולוגיה הבסיסיים של הלב נמצאנו למדים כי; כשם שהלב אינו מתערבב יחד עם האיברים האחרים.

1. הלב אינו יכול להיפרד מהגוף ולזנוח אותו ולשכוח מתפקידו להזרים דם לכל חלקי הגוף, ואם יעשה זאת לא ימית את עצמו בלבד אלא את כל הגוף.
2. אם הלב יתערבב עם האיברים האחרים בגוף ולא ימלא את תפקידו המיוחד אלא יתפקד כאיבר אחר בגוף- הלב וכן כל הגוף ימותו אלא הלב שומר על גבולותיו ומתבודד לצורך בריאות הגוף.

לפיכך: 1. אין הלב יכול להיפרד משאר הגוף. 2. אין הלב יכול לשנות מתפקידו הספיציפי ולהתערבב עם שאר האיברים.

מסקנה: מחד יש לשמור על הגבולות וההבדלה בין הלב לגוף ומאידך אין להפריד את הלב מהגוף.

⁵⁴ עיין עוד: רמב"ם ע"ז פ"ו ה"ו; משך חכמה וישלח.

במה דברים אמורים?

תפקיד ישראל בבריאה הוא לתקן עולם במלכות ש-די. "בראשית מטעו של העם הזה, אשר ידע לקרא בשם הרעיון האלקי הברור והטהור בעת השלטון הכביר של האליליות בטומאתה-פראותה, נתגלתה השאיפה להקים צבור אנושי גדול אשר "ישמור את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח, יט). זוהי השאיפה, שבאה מכח ההכרה הברורה והעזה והתביעה המוסרית הכוללת והרמה, להוציא את האנושיות מתחת סבל נורא של צרות רוחניות וחמריות ולהביאנה לחיי חפש מלאי הוד ועדן, באור האידיאה האלקית, ולהצליח בזה את כל האדם כלו. למילואה של שאיפה זו צריך שצבור זה יהיה בעל מדינה פוליטית וסוציאליסטית וכסא ממלכה לאומות ברום התרבות האנושית, "עם חכם ונבון וגוי גדול" (דברים ד, ו), והאידיאה האלקית המחלטת מושת שמה ומחיה את העם ואת הארץ במאור חייה. למען דעת שלא רק חכמים מצויינים, חסידים, נזירים ואנשי קדש חיים באור האידיאה האלקית, כי אם עמים שלמים מתקנים ומשכללים בכל תקוני התרבות והישוב המדיני; עמים שלמים, הכוללים בתוכם את כל השדרות האנושיות השונות, מן רום האינטליגנציה האמנותית, הפרושית, המשכלת והקדושה, עד המערכות הרחבות, הסוציאליסטיות, הפוליטיות והאקונומיות, ועד הפרולטריון לכל פלגותיו, אפילו היותר נמוך ומגשם" (אורות, למהלך האידיאות בישראל ב עמ' קד).

עלינו מוטלת החובה לעמול ולגלות את המוסר האלקי בעולם- "עם זו יצַרְתִּי לִי תְהִלָּתִי יִסְפְּרוּ". לפיכך אין עם ישראל יכול להתבודד לחלוטין ולשכוח מתפקידו כעם נבחר למטרה אוניברסלית, ובמקום זאת להתעסק בחייו הפרטיים ולזנוח את האנושות. הרי אם עם ישראל לא ימלא את תפקידו לתקן עולם במלכות ש-די ממילא תכלית העולם תהא בטילה וימעט שכלול ובניין העולם, והאנושות תשקע בבוץ התאוות החומריות ללא כל לחלוחית קדושה.

אך אל דאגה! "והעלה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן" (יחזקאל כ, לב) הרי: "ההרגשה הפנימית, שהיא אדירה בקרבנו להעמדת קיום היהדות...נובעת מההכרה הכללית של הציבור שעוד רב ממנו הדרך לגמר את אשר החלונו. התחלנו להגיד איזה דבר גדול, בינינו לבין עצמנו ובאזני העולם כלו, ולא גמרנוהו עדין. **הננו עומדים באמצע נאומנו, ולהפסיק לא נרצה ולא נוכל. לא נעזב בשום אופן את ארחות חיינו המיוחדים ולא את שאיפותינו המפשטות, שמעל כל חוג פרטי, שאלה יחד קשורים זה בזה; כשם שלא נעזב את תקותנו לשוב להבנות ולהיות לעם על אדמתנו ההיסטורית כימי עולם - לא נוכל לעזב את כל אלה. אף אם אינה נכרת כל כך תפיסת המקום בחיים של האידיאלים המחיים את הכלל, - הם הם הנם המחיים את החיים כלם, וכשהם מסתלקים נשמת החיים מסתלקת. ואף אם אנו מגמגמים כל כך במבטאנו על דבר משא נפשנו אין החסרון בבהירות הרעיון ואמתתו.**

האמת בקרבנו חזקה היא למדי, אבל עשירה היא כל כך ושוטפת עלינו עד שאיננו מסגלים עדין להסבירה בשפה ברורה, ומשום כך לא נסוג אחר.

נדבר ונסביר כמה שכח הדבור שלנו ירשה לנו, בתוכיותנו או מבינים את הגיונו ובהמשך הזמן יצא גם דבורנו מהגלות הכבדה שהוא כבוש בה, ונוכל לדבר, לתאר ולהסביר במבטאים ברורים את אשר או מבקשים בהיותנו השלמה. אמנם עד תור הזהב הוא לא נחדל מעבודתנו המעשית והרוחנית, **לרדת מעל במת ההיסטוריה אפשר רק לעם אשר גמר את אשר החל, לחיזיון רוחני אשר הוציא את כל הכמוס עמו לאור עולם. להתחיל ולא לגמר זהו דבר שאינו נוהג לגמרי במציאות** (אורות, זרעונים ח עמ' קלו).

ומאידיך, אין עם ישראל יכול להתבולל בין הגויים במטרה להשפיע עליהם, אם יתערבב באומות, לא רק שלא יישאר זכר חלילה לשונאיהם של ישראל (בלשון סגי נהור), אלא אחריתם תהא כאחרית אותה קבוצת מינים מעם ישראל שביקשה להשפיע על עובדי האלילים ולצורך מטרה זו התבוללה בתוכם כדי לנסות ולהשפיע מתוך הטומאה, כמובן שההצלחה במשימתם הייתה מהם והלאה, ונהפכו להיות כמותם, וידועה דתם כיום בתור "הנצרות". "המינות, אף על פי שהשתדלה להנזר מן האלילות הרשמית, מכל מקום נוסדה על בסיסים קרובים לאליליים. לא היתה יכולה להתפלש בתוך אמות אלילות, אשר האלילות חדרה בתוכיות נשמתן, דמן ובשרן, כי אם בקחתה לה סגנון אלילי לרפידתה והשטחת סגנונה. יודעת היא יפה, שאם באפס יד יתמסמס ויכלה הסגנון האלילי, הרפוד לה, לא תמצא עוד מעמד בחיים למטבעה המיוחדת ותכרח להבלע בליעה רוחנית ביהדות, מקורה, על כן עומדת היא גם כן על נפשה, ותמלא שנאת מות ליהדות ולישראל מחזיקיה" (אורות, אורות התחיה ב עמ' נ).

על עם ישראל לזכור שהדרך היחידה להשפיע היא להתבודד תחילה, אך בד בבד יש לידע ולהבין שכל ייחודיותו היא לצורך הכלל, אמנם עליו להתבודד לזמן מה, לצורך בנינו הלאומי והאמוני, אך לאחר שתושלם מלאכת הבניין - שוב ישוב אל האומות המצפות להיגאל על ידי הכרת הא-ל, וההליכה בדרך ה'.

על כן, כפי שהלב אינו יכול להיפרד מהגוף ולזנוח אותו ולשכוח מתפקידו להזרים דם לכל חלקי הגוף, וכשם שהלב אינו מתערבב יחד עם האיברים האחרים, אלא שומר על גבולותיו ומתבודד לצורך בריאות הגוף. כך ישראל באומות כ-לב באיברים; עם ישראל צריך אמנם להתבודד, אך כל זאת למען שאיבת תכני החיים ממעיני הישועה והזרמתם לאומות העולם, עד שיכירו ביום ההוא שה' אחד ושמו אחד.

לפיכך: 1) אין ישראל יכולים להיפרד משאר גויי הארץ. 2) אין ישראל יכולים להתערבב באומות.

מסקנה: מחד, יש לשמור על גבולות והבדלה בין ישראל (הלב) לעמים (הגוף) ומאידך יש ליצור אינטגרציה וכן סינתזה פרופורציונלית ביניהם. כדי שעם ישראל יוכל לבצע את תפקידו החשוב בצורה האופטימלית וכדי שהעולם יתוקן וישפע ממלכות ש-די; במוסר האלוקי שבתורה.

ולפיכך יש לדייק בלשון ריה"ל: ישראל באומות, לא מחוץ לאומות ולא בתוך האומות בערבוביא- אלא כ- לב באיברים אשר יש תפקיד מוגדר וברור. הלב מובדל אך משפיע.

הרב צבי יהודה מסביר עקרון זה בשיחותיו על ספר אורות⁵⁵: "לביטוי לב יש שני מובנים: גם מבדיל וגם משייך: "המבדיל בין ישראל לעמים". "יחד עם זה, יש לישראל שייכות לעולם כולו. הלב הוא אבר קטן שמרכז את כל החיים, ללב יש קשר עם כל האומות- "הביטוי אל צור חצבתם, ואל מקבת בור נקרתם. הביטוי אל אברהם אביכם" (ישעיהו נא, א-ב). באברהם אבינו מתחיל העניין הריכוזי: "ונתברכו בך כל משפחות האדמה" (בראשית יב, ג). מתוך ההתייחדות של "ואעשך לגוי גדול" (שם שם ב), נמשכת המדריגה של "אב המון גויים" (שם יז, ה). ישראל הוא עם סגולה, עליון על כל העמים, מיוחד, עילאי ועם זה מקושר עם כל העמים ב"אור החיים" מבואר⁵⁶ שיש לישראל צלם אלוקים פנימי מיוחד (ע"י אורות ישראל ב, תלט-תמ). צלם אלוקים באדם הכללי, בנוי ומיוסד על מרכז החיים, מרכז הקיום- הלב".

"רבי יהודה הלוי מסביר שישראל הם לב העולם (כוזרי ב, לו), העולם הוא כמו גוף אורגני, בו אין כל האיברים שוים, אלא יש דרגות וערך מיוחד לכל אבר, ותפקיד מיוחד לכל אבר, והגוף יוכל להתקיים בשלמות ובבריאות גמורה רק אם כל אבר ימלא את תפקידו המיוחד" (שיחות הרצי"ה על אורות עמ' 55-56). ולכן "לכל אומה ולכל מסורת יש פנינה – עם ישראל הוא חוט המחרוזת" (ע"פ הרב אליהו בן אמוזג בהקדמתו לספרו "ישראל והאנושות"). ולכן ישראל באומות כ-לב באיברים.

שאלה: מהו ייעוד עם ישראל באחרית הימים?

⁵⁵ עמ' 248-249 פסקה 1.

⁵⁶ לעת עתה לא נמצא מקור מדוייק.

תשובה: "מהרה יתקיים בנו "ישמעון עמים ירגזון" (שמות טו, יד), מהרה יוסר המסוה מהעולם וידעו כי עם ה' אנחנו (במדבר יא, כט; שופטים ה, יא; שמואל ב ו, כא); כי יד ה' עלינו לטובה (חגיגה ה, ב); כי מרכז העולם ומרכז האנושיות אנחנו (ספר הכוזרי ב, לו; זהר פנחס רכא); כי אמת גלויה ובהירה היא כל התכונה של הנבואה המספרת כל כך בשבח הנצחי של ישראל.

יפלו כל מגדלי התוהו אשר הוקמו על יסוד המארה של עזיבת ה' את ישראל, ינפצו עלי סלע כל סלעי המגור (ישעיה לא, ט) של המאימים עלינו לאמר "עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה" (חגיגה ה, ב).

ידעו כל באי עולם (ראש השנה פ"א מ"ב) כי אהבת עולם (ירמיה לא, יב; ספר הכוזרי קג) היא אהבתנו, ידע כל התבל הנאור עם כל חכמותיו, עם כל המודרניות שלו, עם כל ספקותיו, עם כל שקועו בחומר, עם כל מסותיו הנסיוניות, עם כל חופש דעותיו, שאכן אחת היא האמת העומדת לעד, ואמת זו חקוקה היא במצחה של החיה (מדרש כונן) השמימית המתהלכת על הארץ בתבנית גוי ששמה ישראל.

ידע כל העולם כי אנחנו הננו שורק כולו זרע אמת (ירמיה ב, כא), וכל יד עמל ותלאה תקצר מלהפריע את תחיתנו וגאולתנו, וידעו ויכירו כי צור ישראל מושיעו וגאולנו אביר יעקב (ישעיה מט, כו; ס, טז) "אורות הראי"ה).

"יְהִיָּה בְּאַחֲרֵי־תֵימֵי־נְכוֹן יְהִיָּה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנִשְׂא מִגְּבְעוֹת וְנִהְרֹו אֱלֹוֵי כָּל הַגּוֹיִם: וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה' אֶל בֵּית אֱלֹקֵי יַעֲקֹב וִירְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכֶה בְּאַחֲרֵיתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹכָה וְדַבֵּר ה' מִירוּשָׁלַם" (ישעיה ב, ב-ד). "הנה יום בא ולא ירחק חק (עי' מיכה ז, יא), והאנושיות תתעורר כדב שכול וכארי על טרפו להנקם מהכפירה הבזויה בעד כל רעתה אשר עוללה לה, בפתע תבקש להשליך ממנה את עבותיה, בחמה גדולה וקצף גדול תבקש ממנה את נקמת החיים הטובים, את השלוח והעדן של הדעות הטהורות, של החיים הטהורים והזכים אשר שללה ממנה... והגבורה האלקית, היודעת לכוון גוי איתן ועם אדיר בקדש, תקח את מקומה בחיים... (אורות, קריאה גדולה עמ' ק).

יד. סיכום שני

"ישנם שני צדדים שונים, ביחש ישראל לעמים כולם, שלכאורה הם הפכים זה מזה, ובכל זאת הם מתאחדים ומשלימים זה את זה:

1. יש לנו תכונת ההבדלה; "ואבדיל אתכם מן העמים" (ויקרא כ, כו). יש בנו אופי מיוחד וצביון מיוחד, העושה אותנו לחטיבה בפני עצמנו, מה שאינו באנושיות בכלל, ובעמים כולם "הן עם לבדד ישכן ובגויים לא יתחשב" (במדבר כג, ט).

2. ויחד עם זה יש לנו גם כן תכונת ההצטרפות וההתחברות לאנושיות כולה, "ואצרך ואנך לברית עם לאור גויים" (ישעיהו מב, ו).

כי בכל מקום שיש הבדלה יש ערך של צירוף. אם מבדילים בין קודש לחול, הרי בכל זאת דווקא הקודש והחול ביחד עושים את החיים שלמים. בלא החול אין לקודש מעמד, ובלא הקודש החול מתנוון והדרו ניטל ממנו. ואם יש הבדלה בין ישראל לעמים, הרי זאת אומרת שיש ביניהם גם יחס צירופי" ("לזכר לורד בלפור" – מאמרי הראי"ה א עמ' 248). "ולכן אין המגמה הפנימית בטלה לגבי המגמה הכללית החובקת זרועות עולם. מן המעגל הסגור של חיי עם ישראל פנימה בוקע האור למעגל החיצון על כל יושבי תבל. אבל מעולם לא יעשה ישראל טפל לגבי העולם הגדול הסובב אותו, חי הוא את חייו- ומזריח ומקרין מאורו על זולתו" ("באר מגד ירחים" – מאת הרב עוזי קלכהיים זצ"ל)⁵⁷.

מאחר וכל יחס בין העמים הוא הדדי, יש מקום להשפעה הדדית אחד על השני, אך אם כן יש לשאול: אימתי ניתן לקבל מהנהגותיהן המתקנות של הגויים? ישנם שני תנאים להשפעה מבוקרת מאומות העולם:

1. סגנון ולא תוכן

לעתים בעת הצורך מותר לקחת מכל דבר טוב שימצא אצל הגויים אשר סביבותיו, בתנאי שיהיה מהצד החיצוני והטפל שבחיים, בתור תוספת סגנון לרוח ישראל ותו לא. אך חלילה לייבא תכנים מהגויים, את התוכן אין צריכים לקבל אלא מהתורה. הלכך חז"ל אסרו על לימוד חכמה יוונית (בבא קמא פב, ב) משום שהחכמה היא השקפת עולם המחליפה את התורה. לעומת זאת התירו ללמד לשון יווני "לשון יווני לחוד, חכמה יוונית לחוד" (שם פג, א). ולכן דרשו: "יפת אלוקים ליפת וישכון באהלי שם—יפיותו של יפת [הוא לשון יוון] היא באהלי שם" (מגילה ט, ב) "ע"פ עין איה שבת כא, ב אות ה עמ' 59; מאמרי הראיה ב' עמ' 475-479).

2. אהלי שם ולא היכלי שם

רק חכמי ישראל לבדם יחליטו מה להכניס להיכל מהנהגותיהם הישרות של הגויים (ע"פ תנאי א'), אך חלילה שתרביות אחרות יתפרצו אל תוך ההיכל ויטמאוה, אלא "יפיותו של יפת באהלי שם" (מגילה ט, ב) רק באוהל, בשטח החיצון של הבית, ולא

⁵⁷ (נמצא בסוף הביאור).

בהיכל, בפנימיות. והוא הדין באופן קבלת הסגנונות; "בשטחי המדע יש מקום להיעזרות בסגנונות המתוקנים של הגויים – אך לא כן בשטחים הפנימיים של תורת המוסר והשקפת העולם" (ע"פ עין איה שבת כב, א; מועדי הראי"ה מאת הרב משה צבי נריה זצ"ל עמ' קנט).

עתה יש לברר כיצד להשפיע על אומות העולם מבלי להתבולל בם: אברהם אבינו הועמד בנסיון ברית המילה, משום שכל מגמתו הייתה להשפיע על אומות העולם והנה הוא מתבקש להתבודד, אך ממרא יעץ לו להאמין בהבטחת ה' שהבטיחו שאע"פ שייתבודד על ידי ברית המילה, עדיין יוכל להשפיע: "אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גויים". לפיכך על עם ישראל מוטלת החובה להיפרד מאומות העולם בכדי לבנות את הבניין הלאומי והאמוני, אך כל זאת לצורך ההתחברות בעתיד לבוא. ולכן ביום ההוא הגויים ינהרו לבית ה', לא אהל אלא בית עם יסודות מוצקים.

יסוד זה של ההיפרדות לצורך ההתחברות רמוז בדבריו של ריה"ל "ישראל באומות כ-לב באיברים" (כוזרי ב, לו) משום שכשם שהלב צריך מחד לשמור על גבולותיו ולא להתערבב בגוף ומאידך אינו יכול להיפרד מהגוף מחלוטין, כן עם ישראל אינו יכול להתבולל בקרב הגויים ומאידך לא להיפרד מהם לחלוטין ולשכוח מתפקידו האוניברסלי. אלא עליו לשמור על גבולותיו אך כל זאת בזיקה של התחברות בעתיד לבוא "ייחודיות לצורך הכלל".

יש לזכור בכל עת שהניגוד בין ישראל לגויים כניגוד שבין אש למים; ישראל משולים לאש שנאמר "מימינו אש דת למו" – "דתיהם של אלו-אש" (ביצה כה, ב). והגויים משולים למים שנאמר (ישעיה יז, יב): "הוי המון עמים רבים כהמות ים" וכן (תהלים יח, יח): "ומשני ממים רבים". אם מערבבים את שניהם; מכבים המים את האש, ואם האש נמצאת במרחק מן המים; האש מכלה ומייבשת את המים. זוהי סגולת ישראל; להשפיע כשהם נפרדים ומובדלים מהגויים ושומרים על ייחודיותם. לא כן כשהם מעורבים עמהם – הם מתבטלים בפניהם (ע"פ המהר"ל נצח ישראל א; ע"פ דברי הרב עוזי קלכהיים זצ"ל בספר אדרת האמונה עמ' 223).

חלק ג: ביאור ההתנגשות בין תרבות יוון לבין היהדות

טו. סוד ברכת ההבדלה

על הפסוק (בראשית א, ב): "וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְהוֹ וְבָהּ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם" דורש המדרש: "ר"ש בן לקיש פתר קריא בגליות, והארץ היתה תהו זה גלות בבל... ובהו זה גלות מדי... וחושך זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להם, כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל..". (ב"ר ב, ד).

שאלה: מה היו גזירות יוון על ישראל?

תשובה: במגילת אנטיוכוס מבואר: "בימי אנטיוכוס מלך יון... ויען ויאמר לשריו הלא ידעתם כי יש עם היהודים אשר בירושלם בינינו לאלהינו אינם מקריבים ודתנו אינם עושים ודתי המלך עוזבים לעשות דתם: (ט') וגם הם מיחלים ליום שברון המלכים והשלטונים אומרים מתי ימלוך עלינו מלכנו ונשלוט בים וביבשה וכל העולם ינתן בידנו: (י') אין כבוד למלכות להניח אלה על פני האדמה: עתה באו ונעלה עליהם ונבטל מהם את הברית אשר כרת להם אלהיהם שבת ראש חדש ומילה..."⁵⁸.

שאלה: למה היוונים גזרו על עם ישראל דווקא גזירות אלו?

תשובה: כדי לענות על שאלה זו יש להתבונן במסכת מדות (פרק ב משנה ג): "לפנים ממנו, סורג גבוה עשרה טפחים ושלוש עשרה פרצות היו שם שפרצום מלכי יוון, חזרו וגדרום" **שאלה:** מדוע מלכי יוון פרצו דווקא במקום הסורג? מתרץ הגר"א בחידושו (שם) "פירוש לפי שעד שם היה מותר לעובד כוכבים ליכנס. ומשם ואילך אסור לעובד כוכבים ליכנס לפיכך פרצו שם" עכ"ל. ולכן אומרים אנו בפזמון מעוז צור: "יוונים נקבצו עלי אזי בימי חשמנים ופרצו חומות מגדלי וטמאו כל השמנים". הלכך מטרתם של היוונים הייתה לטשטש את ההבדלים בין ישראל לעמים והחכמות האנושיות לתורה האלוקית. ולכן גזרו על מצוות: **שבת, ראש חודש ומילה, אשר מסמלות את היחס בין הקודש לחול וישראל לעמים.** הלכך מטרת היוונים הייתה כפולה:

א. מאחר ותרבות יוון סברה כי אין קודש בעולם המעשה, לפיכך היוונים לא יכלו להבין את דרכם המיוחדת של ישראל, המאחדת את הקודש והחול באיחוד מלא,

⁵⁸ אוצר המדרשים; חנוכה עמוד 189 (מגלת אנטיוכוס).

ההשקפה הרואה בגוף בסיס לרוח, והיודעת לפתח קדושה גם בתוככי החיים הטבעיים. לכן ניסו להטיל על ישראל את רוחם, ואת תרבותם. ולפיכך "כשנכנסו יוונים להיכל— טמאו כל השמנים", הם נלחמו נגד אורם של ישראל, נגד המנורה המופלאה המאחדת את הטבע והנס גם יחד, וניסו להשכיח מעם ישראל את התורה האלוקית.

ב. בנוסף לכך ביקשו להפוך את ישראל לעם ככל הגויים במקום "עַם לְבָדָד יִשְׁכֵן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשְׁבּוּ" (במדבר פרק כג, ט).

בברכת ההבדלה רמוזה שתי ההתנגשויות בין תרבות יוון לישראל: "המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחשך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה" (פסחים קג, ב):

1. "המבדיל בין אור לחושך" – בין ישראל לתרבות יוון

תרבות יוון נמשלה לחושך שנאמר: "...וחושך זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן..." (בראשית רבה פרשה ב, ד). לעומת זאת התורה נמשלה לאור שנאמר "כי עמד מקור חיים ובאורך נראה אור" וכן "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר" (משלי ו, כג). ולכן "כל עניין מלכות שלישית (יוון), לבטל מישראל מעלת התורה האלקית וכל דבר אלקי בפרט, שהיה רוצה אומה זאת שלא יהיה חס ושלום לישראל מעלה אלקית. וזה אמרם (ב"ר ב, ד) כי מלכות שלישית אומרת לישראל כתבו על קרן השור דווקא" (מהר"ל נר מצוה עמ' לד-לה). ולכן ניסו להחשיך עיניהם של ישראל שלא יראו את המעלה האלוקית אשר בתורה ועל ידי כך להשכיח מישראל את התורה.

2. "בין קודש לחול" - ראש חודש

שאלה: מדוע דווקא ראש חודש מבדיל בין ישראל לאומות העולם?

תשובה: על הפסוק (ויקרא כ): "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי" דורשים חז"ל (במדבר רבה י, א): "א"ר לוי כל מעשיהם של ישראל מובדלים מן אומות העולם בחרישתן ובזריעתן... ובתגלחתם ובמניינם, בחרישתן (דברים כב): "לא תחרוש בשור ובחמור יחדו"..." **במניינם שישראל מונים ללבנה ואומות העולם מונין לחמה...**". הלכך ה' הבדילנו מהגויים בכך שאנו מונים את החודשים ע"פ הלבנה, הואיל ואנו מבדילים בין קודש לחול על ידי קידוש החודש יכולים אנו לקבוע מועדים וזמנים ושבחות.

3. "בין ישראל לעמים" - ברית מילה

ברית המילה מבדילה בין ישראל לעמים- בברית מיוחדת שרק קיימת בין ישראל לקב"ה, שנאמר (בראשית יז, י): "זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריתך המול לכם כל זכר" מסביר ספר החינוך (מצוה ב): "משרשי מצוה זו, לפי שרצה השם יתברך לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו אות קבוע בגופם, להבדילם משאר העמים בצורת גופם כמו שהם מובדלים מהם בצורת נפשותם, אשר מוצאם ומובאם איננו שוה..." וכן כתב הרמח"ל (דרך ה' ח"ב פ"ג): "מן העניינים העמוקים שבהנהגתו יתברך שמו, הוא עניין ישראל ואומות העולם, שמצד הטבע האנושי נראה היותם שווים באמת ומצד עניני התורה הם שונים ונבדלים כמינים מתחלפים לגמרי".

4. בין יום השביעי לששת ימי המעשה" - שבת

שמירת השבת מבדילה בין ישראל לעמים- שנאמר (שמות לא, טז-יז): "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות הוא לעולם..." רק לישראל ניתנה ברית השבת המבדילה בין יום השביעי לששת ימי המעשה. שנאמר (שחרית של שבת): "ולא נתנו ה' אלהינו לגויי הארצות, ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים, וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים, כי לישראל עמך נתנו באהבה. לזרע יעקב אשר במ בחרת". "השבת מציינת את היהדות בסימן מובהק וחותר. כשם שהיהדות היא חובה דתית לאומית המוטלת על כל אחד ואחד מישראל ועל כל הקבוץ הישראלי, כך היא כמעט אסורה על בני נח (סנהדרין נח, א), ללמדנו כמה עמוק הוא הסימן המיוחד של חוק השבת בתור דבר המיוחד את ישראל כיחידה נכרת בפני עצמה בין כל עמי תבל..." (מאמרי הראי"ה ב עמ' 473).

טז. סיכום שלישי

היוונים בגזירותיהם ניסו להרוס את הצביון המיוחד של עם ישראל הן ביחסו הבדלני לעומת האומות, והן בתורתו האלוקית. יסוד זה רמוז בפזמון "מעוז צור" – "ופרצו חומות מגדלי וטימאו כל השמנים":

"ופרצו חומות מגדלי" – היוונים ניסו לטשטש את ההבדלים בין ישראל לאוה"ע על ידי כך שאסרו לקיים שבת, ראש חודש וברית מילה, משום שמצוות אלו מסמלות את הייחודיות של עם ישראל; השבת היא ברית בין הקב"ה לבין עם ישראל, ללא שייכות לאומות העולם. וכן ראש חודש היא מיוחדת לעם ישראל, מפני שאר האומות מונות

לחמה ואילו עם ישראל מונים ללבנה. **וברית מילה** מבדילה את ישראל משאר העמים (החינוך מצוה ב).

"וטימאו כל השמנים" – היוונים ניסו להחדיר את תרבותם אל תוך ההיכל פנימה, במקום אשר לא תדרוך שם רגל זר, וטימאו שם את כל תכני הרוחניות והקדושה של תורת ישראל והחליפום בתכנים החומרניים של תרבות יוון.

יז. סיום: מסקנות ולקחים

"טעות יסודית היא החזרה מכל היתרון שלנו, החדלון מההכרה של "אתה בחרתנו". לא רק משנים אנחנו מכל העמים, משנים ונבדלים בחיים היסטוריים מצינים, שאין דגמתם בכל עם ולאום, כי אם מעלים וגדולים מאוד מכל עם. אם נדע את גדלתנו אז אנו יודעים את עצמנו, ואם נשכח את גדלנו אנו שוכחים את עצמנו, ועם שישכח את עצמו בודאי קטן ושפל. רק בשכחת עצמנו הננו נשארים קטנים ושפלים, ושכחת עצמנו היא שכחת גדלתנו..." (אורות, אורות התחיה ה עמ' נה).

אך אל דאגה "הארת התשובה ישנה בישראל. התעוררות חפצה של האומה בכללה, לשוב אל ארצה, אל מהותה, אל רוחה ואל תכונתה, - באמת אור של תשובה יש בה. באמת הדבר מתבטא בברור גמור בבטויה של תורה: "ושבת עד ה' אלקיך" (דברים ל, ב) "כי תשוב אל ה' אלקיך" (שם י). התשובה היא תשובה פנימית, אלא שהיא מכסה בהרבה מסכים חוצצים, ואין כח בשום עכוב ומניעת השלמה לעכב את האור העליון מהופיע עלינו" (אורות התשובה יז, ב).

וכך מעודדנו הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ז ה"ה): "כל הנביאים כולן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, **וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין** שנאמר "והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלקיך ושב ה' אלקיך" וגו'".

תם ולא נשלם.